

ספר

שערי יוסף

פסקי הלכות תרומות ומעשרות

ספר

שערי יוסף

פסקי הלכות תרומות ומעשרות

עם שימת ההבדלים לבני ספרד ולבני אשכנז

מהדורת ביקורת

מאתי הצעיר באלפי ישראל

יוסף אביטבול

אייר ה'תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י מכון

"יד יוסף"

לע"נ רבי יוסף בן עישא זצ"ל

בית המדרש

פסקים והלכות

להערות והוספות ושאלות בהלכה

a921434567@gmail.com

058-3233587

לתרומות והנצחות להדפסת הספרים

ולהשגת הספרים והקבצים

053-3164570

תוכן הענינים

פירות של גוי וגמר מלאכתם ביד הגוי כא
 זיתים מגוי כב
 פירות של ישראל והגמר מלאכה ע"י גוי ... כב
פרק ה. כג
דיני תרומות ומעשרות בבית ובמרפסת
ובעציץ. כג
 פירות שגדלים בבית כג
 פירות שגדלים במרפסת כג
 חממות כג
 עציץ כג
 גידולי מים כג
 עלים שגודלים מבצל כד
 פירות שנקטפים בפרדס כד
 פירות שנקטפים בחצר כד
 קטיף בטבע בתשלום כה
 פירות שעומדים למכירה כה
פרק ו. כו
דיני תרומות ומעשרות באר"י ובחו"ל. כו
 חיוב תרומות ומעשרות בזמנינו כו
 פירות אר"י שיצאו לחו"ל כו
 פירות חו"ל שנכנסו לאר"י כו
מקומות המסופקים בארץ ישראל. כז
 בעבר הירדן כז
 מצרים בבל עמון ומואב כז
 הר החרמון כז
 מקומות שכבשו עולי בבל כז
פרק ז. כח
רשימת הפירות המחוייבים בהפרשה. כח
 חיוב הפרי שהגיע לעונת המעשרות כח
 זמן ההפרשה ענבים ליין כח
 עבר והפריש קודם הגמר מלאכה כח
 לימון כח

פתיחה להלכות תרומות ומעשרות. ט
פרק א. יא
סדר ההפרשה. יא
 זמן הפרשת תרו"מ יב
 איסור הנאה מטבל יג
פרק ב. יד
דיני הפרשת תרו"מ לחומרא. יד
 חיוב ההפרשה לחומרא יד
 לא ידוע מהיכן הפירות והירקות טו
פרטי ודיני הפרשת תרו"מ לחומרא. טו
 לעשר בברירה לחומרא [-כדי שלא לפגוע
 במארחים] טז
פרק ג. יז
דינים כללים בהפרשת תרומות ומעשרות. יז
 הפרשה מן המוקף יז
 זהירות בהוזזת הפירת בזמן ההפרשה יח
 הפרשה ממין על שאינו מינו יח
 הפרשה משנה על חברתה יח
 הפרשה מן הפטור על החיוב יט
 הפרשה מן התלוש על המחובר יט
 הפרשה מן הרעה על היפה יט
 הפרשה מן הזול על היוקר יט
 הפרשה מקליפת הפרי כ
פרק ד. כא
דיני פירות החייבים בתרומות ומעשרות. כא
דיני פירות הפקר. כא
 חיוב פירות הפקר כא
 עצי נוי או במקומות ציבורים כא
 תרו"מ בשנה השביעית כא
 הפקרה כדי להפטר מהמעשר כא
דיני פירות שגדלו ברשות הגוי. כא

באיזה מטבע.....לז
 חילול על פרוטה חמורה.....לז
 עשיית מטבע פרוטה חמורה.....לח
 הוספת חומש על המטבע.....לח
 חילול מטבע כמה פעמים.....לח
 חילול על מטבע בקרן המעשרות וכדו'.....לח
 איבוד המטבע.....לט

פרק י"א.....מ

סדר ההפרשה המקוצר ללא בברכה.....מ

כוונה בהפרשה על הבליעות שבסכין.....מא
 התערבו התרו"מ - שאלה על ההפרשה.....מא

פרק י"ב.....מב

סדר ההפרשה המקוצר בברכה.....מב

פרק י"ג.....מד

הלכות מעשר עני.....מד

מצות מעשר עני.....מד
 חיוב מעשר עני.....מד

דיני קביעת שנת המעשר במעשר עני

בפירות וירקות וקטניות בזמנינו.....מד

זמן מעשר עני בירקות.....מד
 זמן מעשר עני בפירות.....מד
 זמן מעשר עני באתרוגים.....מה
 זמן מעשר עני בקטניות.....מה
 פירות וירקות שהם בספק מתי גדלו ונקלטו.....מה

שיעור וחוב מעשר עני.....מו

שיעור מעשר עני.....מו
 חיוב מעשר עני לעני.....מו
 עשיר שנעשה עני.....מו
 חיוב הפרשת מעשר עני לודאי וספק טבל מו
 לקנות פירות וירקות שיודע שהמקום לא
 נתנו מעשר עני.....מז

דיני נתינת מעשר עני.....מז

מיהו עני.....מח

תבלינים שאינם נאכלים בפני עצמם.....כט
 תבלינים נאכלים בפני עצמם.....כט
 תבלינים שנאכלים בתערובת.....כט
 קפה.....ל
 בננות/אבוקדו.....ל
 צנוברים.....ל
 שמן קנולה ושמן סויה.....ל
 מיץ תפוזים.....לא
 עלי גפן.....לא
 עלי גת.....לא
 ארטיקשוק.....לא
 בשמים.....לא
 אוכל לתוכים.....לא

פרק ח.....לב

דיני הפרשת תרומות ומעשרות בשבת....לב

איסור הפרשה בשבת.....לב
 הפרשת תרומות ומעשרות בשבת לודאי טבל
לב
 תרומות ומעשרות לחומרא בשבת.....לב
 נוסח התנאי הארוך לערב שבת.....לב

פרק ט.....לג

דיני הפרשה בשליחות וללא רשות חברו לג

הפרשה בשליחות.....לג
 שליחות לגוי.....לג
 שליחות למומר ומחלל שבת בפרהסיא.....לג
 הפרשת תרומות ומעשרות דרך הטלפון....לג
 הפרשה ללא רשות חברו.....לד
 הפרשה ע"י אשתו או בנו.....לד
 הפרשת תרו"מ לאורח.....לד
 הפרשה ע"י חרש שוטה וקטן.....לד

פרק י'.....לה

דיני חילול מעשר שני על מטבע/פירות..לה

הכשרת הפירות לקבל טומאה.....לו
 צורת פדיון מעשר שני בפרוטה.....לז

פירות וירקות שהם בספק מתי גדלו ונקלטו
נה.....

פרק ט"ו..... נו

סדר ההפרשה בשנת מעשר עני ללא בברכה
נו.....

סדר ההפרשה במעשר עני בברכה..... נו

דיני אמירת הנוסח הארוך..... נז

הנוסח הארוך..... נז

סדר ונוסח הפרשה למעשר עני על תנאי
לפירות שהם ספק [כגון פירות הדר] אם
מעשר שני או מעשר עני..... נז

פרק ט"ז..... נח

דינים המצויים בביעור מעשרות..... נח

מצוות ביעור מעשרות..... נח

זמן הביעור..... נח

מה צריך לבער..... נח

חיזור אחר מצוות הביעור..... נט

מה חייב בביעור..... נט

ספק טבל והנוהג להפריש תרו"מ לחומראנט

צורת ביעור מטבעות של חילול מעשר שני

נט.....

צורת חילול מטבע..... ס

עבר זמן הביעור ולא ביער..... ס

זהירות בקניית מוצרים לאחר זמן הביעור. ס

ביעור בשבת וביו"ט..... ס

ברכת שהחיינו בביעור מעשרות..... ס

דיני וידוי ביעור מעשרות..... סא

נוסח וידוי ביעור מעשרות..... סא

דיני קדימה במתנות עניים..... מח

נתינת הפירות והירקות או כסף..... מח

מקום נתינת המעשר עני..... מט

לקיחת הוצאות הטיפול במעשר עני..... מט

אופני נתינת מעשר עני בזמנינו..... נ

נתינת מעשר עני לגבאי צדקה..... נ

הקניית המעשר עני לעני והעני אח"כ מוחלג

נתינת המעשר עני ע"י הלוואה..... נ

צורת הנתינה ע"י ההלוואה..... נ

תקנה לבעלי שדות ע"י גבאי צדקה..... נא

הפקרת הנכסים..... נא

נתינת מעשר כספים במקום מעשר עני..... נב

נתינת מעשר עני ע"י שמאכיל את בניו

הגדולים..... נב

החלפת המעשר עני..... נב

פרק י"ד..... נג

סדר הפרשת מעשר עני בקצרה..... נג

חיוב הפרשה במעשר עני מספק..... נג

הפרשת מעשר עני בשיעור פחות מנתינת

פרי אחד..... נג

נתינת המעשר עני לעני..... נג

נתינת מעשר עני לעני ע"י קרנות..... נד

דיני הפירות והירקות ממתי מתחייבים

במעשר עני..... נד

זמן מעשר עני בירקות..... נד

זמן מעשר עני בפירות הקיץ..... נד

זמן מעשר עני בפירות הדר..... נד

זמן מעשר עני בפירות הדר..... נד

זמן מעשר עני בפיצוחים..... נד

פתיחה להלכות תרומות ומעשרות

בדרך כלל דיני תרומות ומעשרות אינו מצוי, כיון שרגילים לקנות פירות וירקות מעשורים בחנויות מהודרות, אמנם יש רבים שמחמירים להפריש שוב תרומות ומעשרות.

וכן מצוי בספק טבל ואף במקומות שיש טבל ודאי, כגון שנמצא במקומות נופש בבין הזמנים וכדו' במקומות שאין הכשר, או במקומות עבודה אצל אינם שומרי תורה ומצוות.

מלבד מה שמצוי במקומות רבים, כגון מי שיש לו בחצר בבית עץ לימונים או שאר פירות, או מי שמקבל מחבירו שיש לו שדות של פרדסים וכדו', או פירות כגון תותים ואבטיחים שנמכרים בצידי דרכים. [וכ"כ לעורר בסוף שו"ת יורו משפטיך (ח"א קונטרסים בהלכה קונטרס ז' בתחילתו)].

וכן יש שחושבים שבזה שמנויים לקרן המעשרות או בית המעשר וכדו', נפטרים מכל דיני תרו"מ, ולא יודעים שהוא רק בשביל חילול מעשר שני ורבעי.

וצריך להזהר בדיני הנתינה, ואמרו במדרש תנחומא (פרשת ראה פרשה יז) האוכל פירותיו טבליים כאילו אוכל נבלות וטריפות.

פרק א

סדר ההפרשה

נאמר בתורה (שמות כב כח) **"מלאכתך ודמעך לא תאחר"** ולמדו חז"ל שבתרו"מ אסור להקדים את המאוחר^א, ולכן יש להפריש תרומות ומעשרות כסדר שאמרה התורה דהיינו ראשית תרומה גדולה שנקראת ראשית לכהן, ואח"כ מעשר ראשון ללווי, ואח"כ מפריש הלוי מעשר מן המעשר הנקרא תרומת מעשר לכהן, ואח"כ מעשר שני או מעשר עני.

טבל - ודאי לא מעושר, מעשרים אותו בברכה.

דמאי - ספק מעושר, ומעשרים בלא ברכה.

תרומה גדולה - ניתן לכהן, מדאורייתא אין לה שיעור, ואף אם נתן לכהן חיטה אחת פטר את כל החיטים, וחכמים נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים עין בינונית אחד מחמישים עין רעה אחד משישים, אבל בזמנינו שהתרומה הולכת לאיבוד, שיעורה בכל שהוא, ולכתחילה מצוה לשורפם^ב, ומ"מ בזמנינו נוהגים להקל בקבורה או לעוטפה בשקית ניילון ולהניחה באשפה^ג. וכשמפרישים משקין יש מקפידים שלא לשפוך לכיור כיון שהולך לביוב ויש בזה ביון אלא לשפור על גבי עפר או לשים בתוך הפח^ד.

מעשר ראשון - הוא עשירית מכלל הפירות שנשארו אחרי שהפרישו מהם תרומה גדולה, והוא ניתן ללוים^ה, ואף לכהנים^ו ומותר לזרים, ושיעורו אחד מעשרה, **ובזמנינו שאין הכהנים והלוים מיוחסים נהגו שלא לתת מעשר ראשון**^ז. ויש מחמירים לתת לוי, ולכן אם מפרישים פירות שהם

^א. רמב"ם פ"ג מהל' תרומות הלכה כג, שו"ע סי' של"א סכ"ז, ובדיעבד מה שעשה עשוי.

^ב. שבת דף כה ע"א.

^ג. חזו"א (דמאי סי' ט"ו סק"א, מעשרות סימן ז' סק"ג) וע"ע בחזו"א (שביעית סימן ה' סק"י) ובדרך אמונה (פ"ב מתרומות בביה"ל סוד"ה מדליקין אותו) ובחזו"ע (תרו"מ עמ' רכז).

^ד. דרך אמונה (שם ציון ההלכה ס"ק שצט).

^ה. רמב"ם פ"א ממעשר ה"א.

^ו. רמ"א יו"ד סי' של"א סי"ט.

(ב) שאף אם נאמר שאומרים ללוי שיביא ראיה מ"מ אין להשתמש במעשר של הלוי הרי הוא גזל השבט אלא צריך לשום את הדמים, וואלם ביש"ש (חולין פ"ח סימן ד) כתב שאין נותנין עכשיו חלה לכהן כיון שאין לו חזקה ויחוס, וכ"כ ביש"ש (ב"ק פ"ה סימן לה) והו"ד בט"ז ובש"ך (יו"ד סו"ס שכ"ב) ובפת"ש (שם) וכ"כ בחזו"א (שביעית סימן ב' סק"ו, סימן ה' סק"ב, חיו"ד ס"ז אות ג' סי' קצ"ג סק"ב) כתב שאין נותנים ללוי כיון שאין חזקה, ומ"מ כתב שעכ"פ צריך לעלות את המעשר בדמים כדי שיוכל לשלם בעת שיתברר יחסו הלוים וכתב בחזו"א שירשום את סכום הדמים לפניו ואי"צ להניח את הדמים וכמ"ש ברמב"ם פי"ג מאבדה הי"ז לגבי אבידה שמותר להשתמש בדמים [ונתבאר בארוכה במק"א כמה וכמה נפק"מ ליחוס כהנים ולוים בזמנינו].

אמנם הגר"ק בדרך אמונה (פ"ו מתרומות ציון ההלכה סקע"ח) כתב שהחזו"א הפריש מטבל ודאי היה נותן את המעשר ראשון או את דמיו ללוי, וכ"כ בכפתור ופרח (פרק מו) שבעל נפש גם בזמן הזה יתן את המעשר ללוי, וכ"כ בספר המעשר והתרומה (פ"א בית האוצר אות ל') שהמהרי"ל דיסקין הוראה לתת את המעשר ראשון

^ז. מדברי השו"ע (שם סי"ט) מבואר שאף בזמנינו צריך לתת ללוי, ובשו"ת מהרי"ט (ח"א סימן פה) כתב להעיר מדוע לא נותנים מעשר לוי ללוי וכתב שמרגלא בפי ההמון שאומרים לכהן הבא ראיה שאתה כהן הבא ראיה שאתה לוי, וכ"כ בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סימן

ודאי טבל ראוי לתת את המעשר ראשון ללוי [אך כשמפרישים תרומות ומעשרות לחומרא, אי"צ לתת ללוי לכו"ע].

תרומת מעשר - הלוי מפריש לכהן אחד מעשרה ממה שקיבל מהישראל שהוא עשירית מעשירית דהיינו אחד ממאה, ואסורה לזרים כתרומה גדולה^ה.

מעשר שני - אחר שהפריש מעשר ראשון [ותרומת מעשר] יפריש מעשר שני [בשנת א' ב' ד' ה'] אחר מעשרה מהפירות שנותרו, ואסור להקדימו למעשר ראשון^ט. אך בזמן הזה כיון שאין מעשר שני נאכל, [כיון שאינו נאכל בירושלים אלא בזמן שבית המקדש קיים ובטהרה^ז] קובעים את המעשר בתוך שאר הפירות המיועדים לאכילה, וכפי הנאמר בנוסח ההפרשה 'ומעשר שני בדרומו' ופודים את המעשר על פרוטה במטבע המיוחדת לחילול^א. ואת המטבע שפודים עליה את המעשר יש לאבדה מן העולם [ע"י זריקתה לים וכדו'] כדי שלא יבואו לידי תקלה, ואחרו שפדו את המעשר שני הרי הפירות חולין.

מעשר עני - מפרישים בשנת ג' ו', במקום מעשר שני, והרי הוא שייך לעניים, אבל הוא חולין ואין בו שום קדושה ונותנים אותו לעניים^ב, [וכמו שיתבאר להלן בדיני מעשר עני].

זמן הפרשת תרו"מ

כשקונה פירות שאינם מעושרים לכתחילה יפריש תרומות ומעשרות מיד כשמגיע לרשותו^ג, [אבל אם קונה דמאי אין חיוב לעשר אותו מיד לכו"ע]. ויש אומרים שאין חיוב להפריש מיד אלא כשירצה לאכול^ד.

^א. רמב"ם פ"ב ממעשר שני ה"ב, שו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קלג, ואין צריך לפדות כשווי שהיו פודים בזמן הבית, אף שברמב"ם פ"ב ממעשר שני ה"ב מבואר שבזמן הזה מידת חסידות לפדות לפי השוי, מ"מ בשו"ע לא נזכר מידת חסידות זו, ועל' ביאור הגר"א יו"ד סי' רצ"ד סק"כ, ולהלכה לא נפסקה חומרה זו.

^ב. עי' רמב"ם פ"ו ממתנות עניים.

^ג. ט"ז (יו"ד סימן א' סק"ז) ובדינים והנהגות (יו"ד פ"ה אות א') שהחזו"א הקפיד להפריש תרו"מ מיד מחשש תקלה.

^ד. הגהות רע"א (יו"ד שם).

ללוי, וכ"כ בספר ארץ והלכותיה (עמ' קסג) שהגרשז"א והגר"ש"א זצ"ל הורו שיתן לתת את המעשר ראשון ללוי אף בזמנינו. וכ"כ בקובץ תבונות השדה חלק 13 עמ' 36 בארוכה בשם הגרע"י

ואמנם למעשה המנהג הפשוט שלא לתת ללוי, וכן השיב הגר"ח"ק במכתב לספר חיל הארץ שלא נהגו אף לרשום כמה דמים.

^ה. שו"ע שם סעיף סח.

^ט. רמב"ם פ"ג מתרומות הכ"ג.

^י. רמב"ם פ"ג ממעשר שני ה"א.

איסור הנאה מטבל

טבל אסור בהנאה, בין בהנאה של כלוי כגון להדליק ממנו נרות בין בשבת ובין בימות החול או להאכילו לבהמה^{טו}, ובין למוכרו, אסור טבל גזירה שמא יכשל הלוקח באכילת טבל^{טז}.

^{טו}. רמב"ם פי"ג ממעשר הט"ו. ובשו"ע סי' של"א סעיף קיז. ולכן אסור אף להביא לחבר טבל וכמ"ש בשו"ע שם.

^{טז}. עי' רמב"ם פ"ג מהל' מעשר ה"כ.

פרק ב

דיני הפרשת תרו"מ לחומרא

חיוב ההפרשה לחומרא

יש מחמירים להפריש תרומות ומעשרות בזמנינו מכל דבר מאכל או פרי או ירק שקונים, ולהלכה נראה שיש בזה ד' דרגות, בחיוב ההפרשה לחומרא".

שרוב הירקות והפירות באים ממקום אחד אי"צ לחשוש לזה. (שו"ת מנחת יצחק ח"ט סימן קט).

ב). שהמשגיחים אינם יודעים הלכות ההפרשה, וכמ"ש בחרדים (הדמה למצוות התלויות בארץ) שמי שלא למד ההלכות היטב אסור לו להיות עסק בהם, ובזה יש לומר שבכשרויות מעמידים תלמידי חכמים שלמדו הלכות אלו טוב.

ג). הפרשה מזמן חיוב אחד על השני. או מפירות שגדלו בשדה גוי או בחו"ל על פירות אר"י, (שו"ת ישא יוסף שם) ובזה יש ליישב וכמ"ש במנחת יצחק שם.

ד). שהמשגיח יכול לקחת בטעות פחות מאחוז אחד להפרשה. (שו"ת ישא יוסף שם), ובזה י"ל שיש נאמנות למשגיח של עד אחד נאמן באיסורים.

ה). אם אין פיקוח כל הזמן לחנות, וכ"ש אם הבעלים אינו שומר תורה ומצוות, אי אפשר לדעת אם מביא פירות ממקום אחר.

ו). שההפרשת תרו"מ נעשות ע"י הבעלים או שליחם ולא ע"י אדם זר, ואם הבעלים הם גויים אין היהודי נעשה שליח לגוי, (עי' שו"ת ישא יוסף שם סימן כה אות ג').

ומצד הנידון אם אפשר ללכת אחרי הרוב, מ"מ מבואר ברמב"ם בפ"ד מתרומות ה"ו ובשו"ע יו"ד סי' של"א סל"ד שאע"פ שתרו"מ דרבנן מ"מ אין אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, כיון שאפשר לחזור ולתקן בקלות, וא"כ ה"ה הכא שאפשר לחזור ולתקנם,

אך יש לומר שיש כאן עוד ספק כיון שהם גדלו בפטור אצל גוי או שהגיעו מחו"ל שפטורים מתרו"מ, וגם יש להעיר שאם קנה הפירות וירקות בכשרות מהדורת, הרי הם בתורת ודאי מעושרים, ואי"צ לחזור ולהפריש מהם תרומות ומעשרות בברכה.

ומ"מ גם במנחת יצחק שם כתב שהמהדר יפריש תרו"מ בביתו, ואמנם בשו"ת יביע אומר ח"ט חיו"ד סימן ל שדינו כספק דרבנן לקולא, וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כד ד"ה נוסף, וכ"כ בחזו"ע תרו"מ

י'. בגמ' בסוטה דף מח ע"א שהלוקח פירות מעם הארץ מפריש תרו"מ, וברמב"ם בפ"י ממעשרות ה"א כתב שצריך שיקבל עליו דברי חבירות ברבים,

ובירושלמי במעשר שני סוף פרק ה' איתא שיוחנן כה"ג העביר הודית מעשר וכו' ובימיו אין צריך להשאל על הדמאי, ואיתא שם בירושלמי שיוחנן כה"ג העמיד זכות, ובקרבן העדה (סוטה פ"ט הי"א ד"ה שהעמיד) כתב שהעמיד זכות תלמידי חכמים שישגחו וייענו שלא ימכרו עמי הארץ פירות, אלא א"כ הפרישו תרו"מ, וכמו שכתב ברמב"ם שם ה"ב שכל תלמיד חכם לעולם נאמן, ואינו צריך בדיקה אחריו. ואמנם בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' סב אות ג') כתב דהיינו דוקא בזמן חז"ל קבעו חז"ל קבלת דברי חבירות משא"כ בזמנינו אי"צ דברי חבירות ע"ש.

ומ"מ כתב בכף החיים (או"ח סי' קע סקנ"א) וז"ל: גם יש ליזהר להפריש תרומות ומעשרות מן השקדים ומן הפורת קא"ל שמוכרין כאן וכו' שידוע שרוב ככולם הם מפרדסים של ישראל, וע"כ כל אחד ואחד הקונה חובה עליו להפריש בביתו, ולא יסמוך על אחרים, ואעפ"י שיש פתקה ביד המוכרים שהוא מעושר, אל יסמוך ע"ז כי כאשר שאלנו וחקרנו על הדבר ראינו שאי אפשר להנצל מאיסורא, אם לא יפריש בידו עכ"ל. וכן כתב בדרך אמונה (פי"ד ממעשר ה"א ביה"ל ד"ה הלוקח) כתב שראוי לכל ירא שמים לחזור ולעשר בלא ברכה, כי כל מקום שקונים אפילו במקום שיש משגיח טוב וירא שמים מ"מ בכל דבר ציבורי יכול להיות תקלות. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן שמ) שחמיו שאל בזה את מרן החזו"א ואמר לו שהנהגה טובה תמיד להפריש בבית יעו"ש. וכן הובא שנהג הגריש"א להקפיד, וכמ"ש בישיא יוסף (זרעים סי' כ"ד) וכן הקפיד הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, וכ"כ בחוט שני (יו"ד עמ' תטז). וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' ש"מ).

ומצינו בדברי הפוסקים כמה תקלות וכדלהלן:

א). הפרשה מפטור על החיוב, וממשטחים שהם ספק על חיוב. (שו"ת ישא יוסף ח"ב עמ' ריז). אך יש ליישב כיון

א. בכשרות מהודרת ומובחרת - מעיקר הדין אין חיוב להפריש תרו"מ ללא ברכה, ויש מחמירים להפריש תרו"מ בלא ברכה.

ב. כשר למהדרין - ראוי לכתחילה להפריש תרו"מ ללא ברכה.

ג. כשרות רבנות - חייב להפריש תרו"מ בלא ברכה, [ויש מקילים].

ד. ללא כשרות כלל - כגון בלוקח פירות וירקות ישר מהשדה, או במקומות שהם ללא כשרות, בזמנינו חייב תרו"מ בברכה, [כיון שישנם הרבה פירות שלא מגיעים מהשוק הסיטונאי^{יח}].

לא ידוע מהיכן הפירות והירקות

במקומות שיש ספק אם הפרישו תרו"מ, כגון נשים במקומות עבודה שמביאים פירות וירקות, אין להפריש תרו"מ בברכה, כדין דמאי, כיון שיש לחוש שהפרישו כבר תרו"מ, ולכן דינם כספק, ויש להפריש מהם תרו"מ בלא ברכה.

פרטי ודיני הפרשת תרו"מ לחומרא

ובדיני הפרשת תרומות ומעשרות לחומרא יש כמה פרטים.

- א. כנ"ל מפרישים ללא ברכה.
- ב. אין צריך לתת את המעשר ראשון ללוי והמעשר עני לעני, [וכמו שנתבאר בפרק א'] ומותר לאוכלם.
- ג. יש להפריש גם ממשקה^{יט}.
- ד. צריך להפריש גם ממאכלים ומאפים ולא רק מפירות וירקות חיים.
- ה. צריך לדקדק שבמה שמניח בצד יהיה בודאי יותר מאחד ממאה^כ.
- ו. צריך להזהר לקחת השיעור הנ"ל מכל ממין שחייב בתרו"מ^{כא}.
- ז. אין צריך שהתרומה תהיה מהיפה^{כב} אך צריך שתהיה ראויה לאכילה^{כג}.

^{יט} . כיון שאף מיץ חייב בתרו"מ וכמ"ש ברמב"ם פ"י ממאכלות אסורות הכ"ב ובחזו"א מעשרות סימן ז' סק"א.

^כ . שו"ע יו"ד סי' של"א סכ"ד.

^{כא} שו"ע שם סנ"ד.

^{כב} . שו"ע שם סנ"ב.

^{כג} . (חזו"א דמאי סי' ט"ו, וכמו שיתבאר להלן).

עמ' קלה כתב שמן הדין אי"צ להפריש ואם רוצה יפריש מספק בלא ברכה, ובהערה שם עמ' קמ כתב שאינו אלא ממידת חסידות ומן הדין אפשר לסמוך על ספק ספיקא.

^{יח} . ורק לפני עשרים שנה כל הפירות והירקות מגיעים דרך תנובה, אבל בזמנינו שהשוק יש לו הרבה משווקים פרטיים, ולכן אם מגיע ממקום ללא כשרות, בודאי לא עושר ואינו בכלל ספק.

ח. אין צריך שתהיה התרומה מן המוקף ולכן אף אם זרקו בטעות לאשפה [שבתוך הבית ולא ברחוב], יכול לכיון שיהיה מופרש עליו ויאמר נוסח ההפרשה^{כד}.

ט. אף שהקונה פירות משני חנויות או בשני זמנים צריך לעשרם בנפרד^{כה}, אך כיון שמפרישים לחומרא, אי"צ לעשרם בנפרד.

לעשר בברירה לחומרא [-כדי שלא לפגוע במארחים]

המתארח אצל אחרים וחושש שאם יפריש תרומות ומעשרות, בפניהם יפעו, יכול להפריש מעשר ע"י ברירה, שיאמר לפני שאוכל את הנוסח של הברירה [ואם יש ברושת הנוסח יכול לומר שיחול כמו הנוסח הקצר של הברירה שיש ברשותו] ומיד מותר לאכול, ובסוף יקפיד לשייר יותר מאחד ממאה מכל מין^{כו}.

ומעשרות מדאורייתא ובדאורייתא אין ברירה וכ"כ בביאור הגר"א (או"ח סי' תיג) ובישועות מלכו (פ"א מתרומות ה"כ) ובחזו"א (דמאי סימן ט' סק"ב וסקכ"א וסימן ט"ז סק"י) ובדרך אמונה (פ"א מתרומות ס"ק קצג) אמנם שמפריש לחומרא א"כ יש להקל להפריש ע"י ברירה, ובחזו"א (דמאי סי' ט סקכ"א) שבהפרשת תרו"מ בדמאי מועיל ברירה, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות פורים, וכמו שהו"ד הגריש"א והגרשז"א באורחות שבת (ח"ב פכ"ב סע"א) ובחוט שני (יו"ד עמ' תיז) וכן הורה בנ"ד הגר"י זילברשטיין שליט"א. וע"ע במשפטי ארץ (תרומות פרק י' סי"ד ובהערות שם) וכ"ש בזמנינו ששבעים אחוז מהרשתות הגדולות מפרישים תרו"מ וא"כ אין יש ברירה אף בשל חבירו.

^{כד}. וכמו שיתבאר להלן, וכן הו"ד הגריש"א במשפטי ארץ פרק יב ס"ג.

^{כה}. רמב"ם פי"ד ממעשר.

^{כו}. הוראת הפוסקים שבזמנינו יש ברירה בתרו"מ, וכמ"ש בשו"ע יו"ד סי' של"א סי"א כתב שבזמן הזה שתרומות ומעשרות מדרבנן יש ברירה וכ"כ בשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' קצ"ו) ובשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קצ"ו) וכן יש להוכיח ממש"כ בשו"ע סי' של"א סי"א שבזמנינו שתרו"מ מדרבנן יש ברירה.

ואמנם ביש"ש (ב"ק פרק ה דיני ברירה אות יג) משאין להפריש ע"י ברירה אף בזמנינו כיון שעיקר תרומות

פרק ג

דינים כללים בהפרשת תרומות ומעשרות

כדי להפריש תרומות ומעשרות, ישנם כמה דינים, בצורת ההפרשה ממה מפרישים על מה, וכמו שיתבאר להלן.

הפרשה מן המוקף

אין מפרישים תרומה גדולה אלא מן המוקף, כלומר שהכל נמצא במקום אחד, ואז יפריש מהפירות^{כז}, ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה. [אבל מעשרות אין צריך להפריש מן המוקף^{כח}].

מן המוקף היינו במקום אחד כלי אחד ליד השני^{כט}, אך אם הם נמצאים בבית אחד אם לא רואה את הכל ביחד בזמן ההפרשה, אינם נקראים מן המוקף^ל. ואולם בחביות יין כיון שהם חשובות כל אחת בפני עצמה, צריכות להיות פתוחות בשעת ההפרשה^{לא}.

אך ישנם כמה אופנים שאי"צ להפריש מן המוקף. וכדלהלן.

[א]. בדמאי וכן שמפרישים תרו"מ מספק, אין צריך שיהיה מן המוקף^{לב}.

[ב]. בערב שבת ויו"ט שטרוד בצורכי שבת אי"צ לתרום מהמוקף^{לג},

[ג]. בשביל עמי הארץ מאכילת טבל אפשר להפריש שלא מן המוקף^{לד}, וכן בכל חשש שעת תקלה מותר^{לה}.

כז. רמב"ם פ"ג מתרומות הי"ז.

כח. רמב"ם פ"א ממעשר ה"ו, ובחכ"א (שער המצות הארץ פ"י סי"א).

כט. וכמ"ש רש"י בגיטין דף ל' ע"ב, וברא"ש (הלכות חלה סימן ד') וברשב"א בפסקי חלה (שער ב') והו"ד בב"י (סו"ס שכ"ה) ובחזו"ע תרו"מ (עמ' ר). ועי' בספר הכשרות פרק ט"ו סכ"ג שכתב להחמיר בכך, וצ"ע בדבריו.

ל. ש"ך סי' של"א סקנ"ב.

לא. עי' משנה פ"ג ממעשר שני. וברמב"ם פ"ג הי"ח. ובשו"ע סי' של"א סכ"ו, ודין זה הוא רק בחביות יין וכמ"ש לבאר בדרך אמונה (פ"ג ממעשר ס"ק קס) ובחזו"ע (שם עמ' רא).

לב. במשנה בחלה פ"ד משנה ו' איתא חלת דמאי נטילת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף, ודעת הר"ש שם דאיירי דוקא בחלת דמאי אבל בשאר פירות דמאי צריך להפריש תרומה מן המוקף, אבל דעת הרמב"ם בפירוש המשניות שם שהמשנה איירי בספק טבל וכ"כ ברמב"ם בפ"ז מביכורים הי"ג.

ולכן כשמפרישים מחומרא אי"צ להחמיר. ושכן הורה הגריש"א. במשפטי ארץ פרק יב הערה 6.

לד. סמ"ג עשין קל"ד שו"ת הרשב"א סי' קכז כפתור ופרח פי"ז.

לה. וכמ"ש ברמב"ם פ"י ממעשר ה"י ורמ"א יו"ד סי' שלא סכ"ד, ועי' קידושין דף כו ע"ב ובתוס' שם.

לה. דרך אמונה פ"ג ס"ק קמו ובציון ההלכה שם.

[ד]. יש מקילים בכל שעת הדחק מותר להפריש שלא מן המוקף^ל

[ה]. במקום הפסד שאינו יכול לעשר כמות כ"כ גדולה שמא יתקלקלו אפשר להפריש שלא מן המוקף^ל. ולכן אי אפשר להפריש מבקבוקים יין סגורים או קופסאות שימורים^{לח}, ורק בשעת הדחק, אם המאכלים יתקלקלו כגון בקבוקי בירה וכדו' יש להתיר להפריש שלא מן המוקף^{לט}.

זהירות בהוזת הפירת בזמן ההפרשה

צריך להזהר שלא להוזיז את הפירות עד סיום נוסח התרומות ומעשרות, כיון שקובעים מקום לתרומות ומעשרות בצד צפון ובצד דרום, ולכן כשמפרישים ממשקה, צריך להזהר שלא יתנועע עד שיגמר ההפרשה^מ. [ולכן כשמפריש משקין תוססין, שאם יאמר את הנוסח הארוך המשקה יזוז בהפרשה, יוציא כל שהוא מהמשקה, ויאמר הרי זו תרומה גדולה וישליך אותו וקח שוב יותר מאחד בתוך כלי אחר ויאמר מה שנטלתי בכלי ועוד הצריך למעשר ראשון הרי הוא מעשר ראשון בצד צפון, א' ממאה שבכלי היא תרומת מעשר בצד צפון ומעשר שני בדרום הטבל^{מא}].

הפרשה ממין על שאינו מינו

אין מפרישין תרומות ומעשרות ממין על שאינו מינו, כגון תפוח על אגס, מלפפון על גזר וכדו', ואם הפריש לא עשה כלום^{מב}. אך פרי שיש בו כמה זנים, כמו ענבים שחורים וירוקים, אפרסק ונקטרינה, פלפל וגמבה, נחשבים מין אחד^{מג}. אך פירות הדר נחשב כל אחד ואחד למין בפני עצמו^{מד}.

הפרשה משנה על חברתה

אין מפרישין תרומות ומעשרות מפירות שגדלו בשנה זו על פירות שגדלו בשנה אחרת, ואם הפריש לא עשה כלום^{מה}, ולכל פרי ופרי יש את שנת קביעתו למעשר.

^מ. עי' חזו"א דמאי סי' ט"ו סק"ד, ובשו"ת מנח"ש סי' סב אות ז.

^{מא}. דרך אמונה פ"ג מתרומות ד"ה מקום שנסייתמה.

^{מב}. רמב"ם פ"ה מהל' תרומות ה"ב, ונפסק בשו"ע סי' של"א ס"ב.

^{מג}. משנה תרומות פ"ב משנה ו, רמב"ם פ"ה מהל' תרומות ה"ג. ושו"ע שם.

^{מד}. חזו"א כלאים סימן ג' סק"ז.

^{מה}. רמב"ם פ"ה מתרומות הי"א.

^{לו}. ריטב"א ב"מ דף יא ע"א והו"ד בשיטמ"ק מאירי חלה פ"ג משנה ד' דרך אמונה שם ובציון ההלכה שם ס"ק רז.

^{לז}. ע"פ הנ"ל ובחזו"א דמאי סימן ו' סק"ג ובדרך אמונה פ"ג מתרומות ציון ההלכה ס"ק רצ.

^{לח}. עי' שו"ע סי' של"א סכ"ו ובש"ך סקנ"ב. ובדרך אמונה פ"ג מתרומות ציון ההלכה סק"צ בשם החזו"א שרק בשעת הדחק מותר להפריש מקופסאות שימורים.

^{לט}. דרך אמונה פ"ג מתרומות ומעשרות ציון ההלכה ס"ק רצ, ובביה"ל שם ד"ה חבית, ובכתי קה"י החדשים שבת סי' מ"ה.

הפרשה מן הפטור על החיוב

אין מפרישין תרומות ומעשרות מפירות הפטורים על פירות החייבים, וכן להיפך מפירות החייבים על פירות הפטורים, ואם הפריש לא עשה כלום^{מז}. ולכן אין להפריש תרו"מ מפירות שהם ספק טבל על ספק טבל אחר, כיון שיתכן שאחד מעושר ואחד אינו מעושר. ולכן לדוגמא אין להפריש מקופסת שימורים אחת על השניה.

אבל הקונה פירות בב' חנויות או בחנות אחת בזמנים שונים, או שקיבל פירות וירקות מכמה מקומות, ומפריש שוב תרומות ומעשרות לחומרא מספק, מותר להפריש מאחד על השני ואין לחשוש שמפריש מן הפטור על החיוב מכמה טעמים^{מז}.

הפרשה מן התלוש על המחובר

אין מפרישים תרומות ומעשרות מפירות המחוברים לקרקע, על פירות תלושים, ואם הפריש לא עשה כלום^{מח}.

הפרשה מן הרעה על היפה

אין להפריש תרומות ומעשרות מן המובחר שבפירות על הפירות הגרועים [משבולים על חיטים מזיתים על שמן ומענבים על יין] ואם עבר והפריש ההפרשה חלה^{מט}, אבל בזמנינו שהתרומה הולכת לאיבוד אפשר לתרום תרומה גדולה ותרומת מעשר אף מן הפירות הגרועים^{נא}, וכן מעשר שני דינו כתרומה שאין צריך להפריש מן המובחר בזמנינו^{נא}, מ"מ צריך להזהר שלא להפריש תרומה מפירות מקולקלים שהרקיבו עד שאינם ראויים לאכילת אדם אפילו בדוחק^{נב}. אך מעשר עני צריך להפריש מן המובחר אף בזמן הזה, [אך אם בדמאי או שמפריש לחומרא אף במעשר עני אין צריך להפריש מן המובחר^{נב}].

הפרשה מן הזול על היוקר

אע"פ שמפרישין מן הרע על היפה מ"מ מפרישין מן הזול על היקר^{נד}.

^{מז}. רמב"ם פ"ה מהל' תרומות הי"ב.

^{נא}. כן נראה לדייק מדברי השו"ע שם.

^{מז}. כיון שחיוב תרו"מ בזמנינו הוא רק דרבנן, והו"ל תרי דרבנן על חד דרבנן, וגם אם רוב יושבי אר"י עליה יש אומרים שהוא רק דגן תירוש ויצהר,

^{נב}. בש"ך שם ס"ק צא כתב שמותר להפריש מהיפה על הרע, אך למעשה נראה להחמיר בזה, עי' חזו"א דמאי ריש סימן ט"ו.

^{מח}. רמב"ם פ"ה מהל' תרומות ה"ט, ושו"ע סי' שלא סעיף סב, ובש"ך שם סקצ"א,

^{נב}. דרך אמונה פ"ה מתרומות ציון ההלכה סקי"ט.

^{מט}. רמב"ם פ"ה מהל' תרומות ה"א.

^{נד}. דרך אמונה (פ"ה מתרומות אות ד) ובשער הציון (שם סקי"ב).

^{נא}. שו"ע יו"ד סימן של"א סעיף נב. ובביאור הגר"א שם שכיון שהיום הפרות טמאים הכל חשוב רע.

הפרשה מקליפת הפרי

פירות שקליפתם נאכלת, כגון אפרסמון תפוח אגס גזר מלפפון סלק וכדו' [וכן תפוז ולימון סיני שאוכלים אותו עם הקליפה, אפשר להפריש גם מהקליפה, כיון שהיא עומדת לאכילה] אפשר להפריש תרומה מקליפות הפרי עליו, אך פירות שאין קליפתם נאכלת כגון שקדים ואגוזים וכדו' אין להפריש את הקליפה לתרומה^{נה}.

נה . חז"א מעשרות סימן א' סקל"א ע"פ תוספתא פ"י
דתרומות ה"ב

פרק ד

דיני פירות החייבים בתרומות ומעשרות

דיני פירות הפקר

חוב פירות הפקר

פירות הפקר פטורים מתרומות ומעשרות, ולכן, כל הקוטף פירות במקום שהם הפקר כגון ביערות ובצידי הדרכים שאין לעצים בעלים ואין בזה משום חשש גזל, הרי הוא פטור מתרומות ומעשרות. אך אם קוטף בכמות גדולה חייב,

עצי גוי או במקומות ציבורים

עצי פרי הנטועים לגוי במקומות ציבוריים ששייכים לעירייה, או לקק"ל, ואף אחד לא קוטפם, [ולא נמכרו זכות קטיפת הפירות לזכיינים] דינם כפירות הפקר שפטורים מתרו"מ. אך מ"מ צריך להזהר מאיסור ערלה.

תרו"מ בשנה השביעית

פירות בשנת השביעית פטורים מתרו"מ^נ.

הפקרה כדי להפטר מהמעשר

אפשר להפקיר עץ עם פירות בפני שלשה, ויפקיר בפיו בין לעניים ובין לעשיירם, כדי להפטר ממעשר^נ. אך אינו לכתחילה^נ.

דיני פירות שגדלו ברשות הגוי

פירות של גוי וגמר מלאכתם ביד הגוי

פירות בארץ ישראל של גוי שנגמר מלאכתם ביד הגוי פטורים מתרומות ומעשרות^נ. אך צריך לדעת שהפירות גדלו ברשות הגוי, באופן ודאי, אבל אם הוא מסופק בכך, כיון שיכול להיות

^נ. רמב"ם פ"ז ממתנות עניים ה"ה.

^נ. עיין ברכות דף לה ע"ב, ובמאייר שם,

^נ. עי' רמב"ם פ"ג מהל' מעשר הלכה כ', ובשו"ע יורה דעה סימן שלא סעיף פא כתב, מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ כדי שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר, וכו'.

^נ. רמב"ם פ"א מתרומות הי"א ושו"ע יו"ד סי' של"א ס"ד.

שהגוי קנה אותם מיהודים [כגון גוים שמוכרים אבטיחים או תותים בצידי דרכים וכדו'] צריך להפריש מהם תרומות ומעשרות ללא ברכה.

זיתים מגוי

אם קונה זיתים מגוי, פטור מתרומות ומעשרות כיון שגמר המלאכה [-קטיפתם מהעץ] היה ביד הגוי^ס. ויש מחמירים שכבישת הזיתים היא גמר מלאכתם, וכיון שזה נעשה ביד ישראל, צריך לכתחילה להפריש מהם תרומות ומעשרות ללא ברכה^{סא}.

פירות של ישראל והגמר מלאכה ע"י גוי

אם הפירות של ישראל והגמר מלאכה ע"י גוי, [כגון הקטיפה של הפירות] צריך להפריש מהם בלא בברכה^{סב}.

^{סב} . נחלקו הראשונים דעת התוספות בכורות דף יא ע"ב שהחוב הוא בבעל הפירות, וכיון שבעל הפירות יהודי אף שהגוי עושה את המירוח חייב בתרו"מ, אבל דעת הרמב"ם (פ"א מתרומות הי"ד) שפטור מתרו"מ כיון שהגמר מלאכה נעשה ע"י הגוי, ויש שחוששים לשיטת המבי"ט (ח"ב סי' קצ"ו). ולכן מפרישים בלא ברכה, עי' במשפטי ארץ (פ"ד סימן ו'). ועכ"פ בדיעבד יש לסמוך על דעת הרמב"ם.

^ס . כיון שהגמר מלאכה היא הלקיטה וכ"כ בספר החרדים (פרק נב) בשם הב"י. ובשל"ה הקדוש (שער האותיות קדושה סעיף קלד) ובחזו"א (מעשרות סימן ה' סק"ב). וכ"כ בשו"ת יבי"א (ח"ה חיו"ד סי' כט). ובחזו"ע (תרו"מ עמ' עד).

^{סא} . שו"ת הרדב"ז (ח"ב א'קז) והמהר"ו בשער המצוות (פרשת וילך).

פרק ה

דיני תרומות ומעשרות בבית ובמרפסת ובעציץ

פירות שגדלים בבית

נאמר בתורה (דברים יד כה) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך יוצא השדה שנה שנה" ודרשו חז"ל שחיוב תרומות ומעשרות הוא רק בפירות וירקות שגדלו בשדה. אבל אם מגדלם בתוך ביתו פטור מתרומות ומעשרות^{סג}. ונח' הראשונים האם מדרבנן חייב להפריש, ולהלכה מחמירים שצריך להפריש בלא ברכה^{סד}.

פירות שגדלים במרפסת

בית היינו דוקא שיש לו גג ומחיצות ולכן בתוך מרפסת מקורה צריך להפריש בברכה, אבל אם אין לו גג ומחיצות חייב בברכה^{סה} ואף אוהל עראי אינו נחשב כגג^{סו}.

חממות

הממלא את ביתו עפר חייב בתרומות ומעשרות מה"ת^{סז} ולכן חממות, לבני אשכנז: חייבים להפריש בברכה, ובפרט שבדרך כלל הדברים הנזרעים בחממות הוא לטובת הזריעה^{סח}. ולבני ספרד: יש להפריש בלא ברכה^{סט}.

עציץ

עציץ בבית בין נקוב ובין שאינו נקוב, חייב רק מדרבנן.

גידולי מים

גידולי מים פטורים מתרומות ומעשרות. ויש מחמירים להפריש מהם תרומות ומעשרות ללא ברכה^ע.

^{סז} . שו"ת הרא"ש כלל ב' סימן ד' ובב"י יו"ד סי' רצ"ד סכ"ו.

^{סג} . ירושלמי פ"א מערלה ה"ב, רמב"ם בפ"א מהל' מעשר ה"י.

^{סח} . עי' חזו"א (שביעית סימן כ) דרך אמונה שם בציון ההלכה ס"ק צב.

^{סד} . ברמב"ם בפ"א ממעשר ה"י, כתב שצריך להפריש בדרבנן, אבל בראב"ד שם כתב שאף מדרבנן אין צריך להפריש, ולכן לכתחילה יש להפריש בלא ברכה. וכ"כ בחזו"ע (תרו"מ עמ' מב).

^{סט} . כיון שיש לחוש לדעות שבחממות פטור מתרו"מ כיון שהם כבית, וכמ"ש בשו"ת להורות נתן (ח"י חיו"ד סי' עה אות ה') וכן נראה ממש"כ בחזו"ע (שם עמ' בהערה).

^{סה} . דרך אמונה פ"א ממעשר ה"י ס"ק סח.

^ע . נחלקו בכך הפוסקים בשו"ת הר צבי זרעים (ח"ב סי' לא) כתב שחייבים במעשרות, ובשו"ת אז נדברו ח"ד

^{סו} דרך אמונה שם.

עלים שגודלים מבצל

עלים ירוקים שגדלו מבצלים שנתנו בתוך מים, רבים מחמירים צריך להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה, וצריך להזהר להפריש מהעלה על העלה^א. אך למעשה נראה שאין צריך להפריש מהם תרומות ומעשרות, כיון שכבר הפרישו תרומות ומעשרות על הבצל^ב.

פירות שנקטפים בפרדס

פירות שנקטפו בשדה או בפרדס, [שבבעלות, אך לא בהפקר כדלעיל] ועדיין לא נגמרה מלאכתם [שלא נאסף כל הקטיפה לתוך ארגזים ומיכלים] מותרים באכילה ארעית בשדה ללא הפרשת תרומות ומעשרות, שאוכלים לאלתר בשדה, ואינו קובע עליהם סעודה,

פירות שנקטפים בחצר

פירות שנקטפו בחצר מותרים רק לאחר הפרשת תרומות ומעשרות מהפירות, אפילו אם האכילה היא בדרך עראית, אך אם קוטף פרי אחד בלבד, מותר לאוכלו אף שלא בחצר שנקטפה ללא הפרשת תרומות ומעשרות^ג, ויש בזה כמה תנאים, א]. מותר לאכול פרי נוסף רק באופן שקוטף פרי אחד ואוכל אותו [אף שלא מתחת העץ^ד] ושוב קוטף אחד ואוכל אותו וכן הלאה, ואז אינו מתחייב בתרומות ומעשרות^ה.

ב]. מותר רק פרי שהוא אחד, אם קוטף אשכול ענבים אסור לאכול בלי לעשר, אלא א"כ יקטוף ענב אחד ויאכל ואח"כ ייקטוף עוד ענב נוסף ויאכל. וכן רימון אסור לקטוף רימון שלם ולאוכלו

סי' נ"א כתב שפטורים ממעשרות. וכן נראה ממש"כ ברמב"ם (פ"א ממעשרות הלכה י') כתב לפוסטרי שגא' עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה וכו' [ויש שכתבו שבכה"ג עדיף לגדלם במרפסת לא מקורה] ואמנם בדרך אמונה פ"ב מתרומות ה"א ביה"ל ד"ה אוכל, שיש להפריש מהם תרומות ללא ברכה. וכ"כ בקצירה השדה (פ"ג ס"ד) בשם הגרע"י, וע"ע בשו"ת מאמר מרדכי (ח"ג חא"ח סי' י"ב).

קביעות מעשר בעלים ודינו כפרי אחד, אמנם מדברי הרמב"ם פ"ד ממעשר הי"ח לגבי כוסבר כתב שירק שכל עלה שלו נאכל בנפרד, ונראה מדברי הרמב"ם שבשני עלים יש חיוב מעשר.

ע"י. משנה מעשרות פ"ג משנה ח' ורמב"ם פ"ד ממעשר הט"ו ובשו"ע סי' של"א סעיף פט.

ע"י. יש שכתבו שאכילת עראי היא רק מתחת העץ, אך לא נמצא לכך מקור בפוסקים, ואכילת עראי היא אכילת פרי אחד

ע"י. והחכ"א בשערי צדק (פ"ג סי"ז) כתב שכל פרי גדול שהדרך לאכול ממנו רק פרי אחד כגון תפוח גס וכיוצא בו אין לקטוף אפילו פרי אחד אלא חותך חתיכה קטנה מהפרי ואוכל בעודו על העץ ע"ש, ולכן יש מחמירים שמותר לתלוש רק פרי קטן. אבל למעשה מותר לאוכלו בלא מעשר אף שרגילים לאוכלו לחתיכות, וכ"כ לדינא במשפטי הארץ (עמ' קי) ובקדושת הארץ (עמ' צה).

ע"א. כנ"ל בדין גידולי מים, ועוד שגדל בבית, ומה שגדל בבית מפרישים ללא ברכה, וכ"כ בקובץ תבונות השדה מס' 63 וכן שמעתי מהגרע"פ.

ע"י. כמבואר בתוס' בעירובין (דף עז ד"ה הטומן) וז"ל: ואור"י דרגילות הוא שמתוספין מחמת ליחלוות הקרקע כעין שאנו רואין שומין ובצלים שמתוספין אפילו כשמונחים בחלון ועל אותה תוספת קאמר דאין צריך לעשר הואיל והיו מתקנים מקודם לכן ודוקא נקט הטומן. עכ"ל. וכ"כ באורחות רבינו (ח"ב עמ' ד) בשם החזו"א שפטור ואי"צ לעשר את התוספות וכ"כ בתוס' בשבת (דף נ' ע"ב ד"ה הטומן), ועוד י"ל שאינו בכלל

אלא א"כ יקח ממנו גרגיר גרגיר שהוא מחוברו לאילן^י [ומ"מ אם העץ נמצא בחצר שאינה משתמרת יכול גם לתלוש כמה פירות אם אוכלם בדרך ארעי^י]. אך תפוז וקלמינטות וכדו' שיש בהם פלחים גם באחד אף בשדה או בפרדס צריך לעשר, כי נחשב שאוכל כמה ואינו נחשב אכילה עראית^ע.

ג. בתנאי שאוכל בדרך עראי ואינו קובע סעודה על הפירות האלו או שאינו אוכל אותם בתוך סעודת קבע^{עט}.

ד. בתנאי שאינו משלם עליהם לפני, וכמו שיתבאר להלן.

קטיף בטבע בתשלום

קטיף בטבע ומשלם על כך מראש, מ"מ מותר לאכול מהם אכילת עראי מבלי לעשר אותם ואף ששלמו על הפירות מ"מ כיון שקנו אותם שהם מחוברים מ"מ מותר לאכול מהם אכילת עראי בלי לעשר^פ. ויש מחמירים בכך שאם אוכל כמה פירות ויכול לקטוף כמה פירות שרוצה [ומקבל סלסלה], אסור אף לאכול אכילת עראי, וצריך להפריש תרומות ומעשרות בברכה, אבל אם קוטף פרי ואוכל ואח"כ קוטף עוד פרי ואוכל פטור מלהפריש תרומות ומעשרות^{פא}. ומחמת הספק ראוי לקטוף כמה פירות ביחד ולעשות תרומות ומעשרות בברכה, ואח"כ לאכול.

פירות שעומדים למכירה

פירות שעומדים למכירה, כיון שהתחייבו במעשר, אף אם טועם מהם לדעת אם הם מתוקים, מ"מ כיון שנתחייבו בתרומות ומעשרות, אסור לאכול מהם ללא הפרשה.

^פ. שו"ע סי' של"א סצ"ו וש"ך שם ס"ק קיט..

^{עי}. משנה מעשרות (פ"ג מ"ט) ורמב"ם (פ"ד ממעשר הי"ז) ושו"ע (סי' של"א סעיף צא).

^{עז}. רמב"ם פ"ב ממעשרות ה"ח.

^{עח}. עי' חזו"א (דמאי סימן ז' סק"כ וסקכ"ד) ובמשפטי ארץ (פ"ז כ"ז והערה 54).

^{עט}. עי' רמב"ם פ"ג ממעשר, ובמשפטי ארץ שם.

^{פא}. וכמ"ש במשנה (מעשרות פרק ב' משנה ו') האומר לחבירו הילך איסור זה בעשרים תאנים שאבור לי בורר ואוכל וכו', וברמב"ם בפירוש המשניות שם שהפירות נקבעו למקח ע"י מעשר אם מפרט מה לוקח מהאילן, ולכן כיון שנחשב תשלום על הקטיף הרי חייב להפריש תרומות ומעשרות בברכה וכן הו"ד הגריש"א והגרנ"ק בהליכות שדה (מס' עמ' 26).

פרק ו

דיני תרומות ומעשרות באר"י ובחו"ל

חיוב תרומות ומעשרות הוא ממצוות התלויות בארץ, ולכן בחו"ל אין חיוב תרומות ומעשרות, ולכן מותר לאכול פירות וירקות בחו"ל ללא כשרות, כיון שאין שם מצוות התלויות בארץ, [אך לפעמים יש בחו"ל פירות או ירקות שרשום עליהם שגדלו בישראל, ואז צריך לנהוג בהם תרומות ומעשרות].

חיוב תרומות ומעשרות בזמנינו

בזמן הזה שאין רוב עם ישראל, גרים בארץ ישראל, חיוב תרו"מ מדרבנן^{פב}.

פירות אר"י שיצאו לחו"ל

פירות ארץ ישראל שיצאו לחו"ל כיון שנגמרה מלאכתם באר"י חייבים מתרומות ומעשרות [ואף פירות ארץ ישראל שמיועדים משעת הקיטוף ליצוא חייבים בתרומות ומעשרות^{פג}, ויש מקילים שפטורים מתרומות ומעשרות^{פד}], אך אם נגמרה מלאכתן בחו"ל פטורים מתרומות ומעשרות^{פה}.

פירות חו"ל שנכנסו לאר"י

פירות חו"ל שנכנסו לאר"י אם נגמרה מלאכתם פטורים מתרומות ומעשרות, אך אם נגמרה מלאכתן באר"י חייבים בתרומות ומעשרות^{פו}. ולכן פירות מחו"ל כגון ענבים או זיתים שמיובאים לאר"י, ועושים מהם יין ושמן, חייבים בתרומות ומעשרות^{פי}.

במכתב לבני חו"ל בספר ארץ והלכותיה (ח"א עמ' עט) לבני חו"ל שחייבים לעשרם והם טבל ודאי.

^{פד} . וכמ"ש בב"ח (סו"ס של"א) ובמנ"ח (סי' רפ"ד את ה') ובשו"ת משנת רבי אהרן (חיו"ד סימן 'מ' אות ה') ה בשם הגרא"ז מלצר זצ"ל, ובקובץ הר צבי (ידושים עמ' קג) נבחו"ע תרו"מ עמ' מד שאם גמר מלאכתם ע"מ לצאת לחו"ל פטור ע"ש בארוכה כמה צדדים בזה להתיר בשופי.

^{פה} . רמב"ם פ"א מהל' תרומות הלכה כב, וברדב"ז שם, ובשו"ע סי' של"א סי"ב ובהערות צבי לצדיק.

^{פו} . רמב"ם וש"ע שם.

^{פי} . שו"ע יו"ד סי' שלא סי"ב.

^{פב} . נח' הראב"ד והרמב"ם (פ"א מהל' תרו"מ הלכה כו) האם חיוב תרומות ומעשרות מדרבנן או מדאורייתא, דעת הרמב"ם שהכל מה"ת (עי' רמב"ם פ"א ממעשרות ה"ט) ודעת הראב"ד שכל שאינו משבעת המינים אינו אלא מדרבנן. [עי' במנחת חינוך מצוה שסה שעת שהביא שדעת רוב הראשונים שדוקא תגן תירוש ויצהר חייבים מדאורייתא] ולהלכה נפסק בשו"ע סי' של"א ס"ב שחיוב הפרשת תרו"מ בזמנינו הוא מדרבנן.

^{פג} . חזו"א (דמאי סימן ט"ו סק"ד) ושכן מפורש בירושלמי פ"ה דמעשרות ה"א, ואמנם בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן עב) במשפט כהן (סו"ס מ"ו) כתב להקל בכך, והסכימו הפוסקים שחייבים בהפרשה וכמ"ש בחזו"א, וכ"כ בשו"ת אגרות משה (חיו"ד ח"ג סי' קכז) וכן כתב הגרש"א במעדני ארץ (תרומות פ"א ה"א) וכן הורה הגריש"א והו"ד בשו"ת ישא יוסף (ח"ב זרעים סי' י"ז) וכ"כ הגר"ח ק

מקומות המסופקים בארץ ישראל

בעבר הירדן

בעבר הירדן חייבים בתרומות ומעשרות מדרבנן^{פח}.

מצרים בבל עמון ומואב

במצרים עמון ומואב, במינים שחייבים באר"י מדאורייתא מחייבים הם בתרומות ומעשרות מדרבנן אבל במינים שבאר"י חיובן מדרבנן דינם כחו"ל ופטורים מתרומות ומעשרות.

הר החרמון

הר החרמון, וכן כל החלק התחתון של הר חרמון שהוא מעבר הירדן צריך להפריש שם תרומות ומעשרות מדרבנן.

מקומות שכבשו עולי בבל

ישנם מקומות בתוך גבולות הארץ שכבשו עולי בבל שהניחום ולא קדשום בקדושת הארץ ופטורים מתרומות ומעשרות^{פט} כגדון בית שאן אשקלון ועדו מקומות וכיום שלא ידוע אם גודל השטח הנכלל בתתחום בית שאן שהיה בזמנם וגם לא ידוע בבירורו מקומה של העיר אז לכן יש להפריש מפירות הגדלים שם תרו"מ בלא ברכה, וכן ראוי שלא להפריש מפירות הגדלים בתחום בית שאן על הגדלים במקומות אחרים וכן במקומות המסופקים כגון בישובים המרוחקים בדרום הארץ, ולכן ראוי להפריש פירות על כל מקום בנפרד ולא ממקום אחד על מקום אחר.

^{פט} . רמב"ם פ"א הל' תרומות ה"ה

^{פח} . ברכ"י או"ח סי' תפ"ט שחייבים מדרבנן, וע"ע חזו"א שביעית פ"ג סקכ"ה ליקוטים סימן י', ועי' תורת הארץ ח"ב פרק ב'.

פרק ז

רשימת הפירות המחוייבים בהפרשה

חוב הפרי שהגיע לעונת המעשרות

פרי חייב בהפרשה רק שהגיע לעונת המעשרות דהיינו שראוי לאכילה^א, והתחיל להתבשל קצת וכלך פרי לגופו כיון שאנו אנו בקיאים בשיעורים^א ולכן אם יש ספק אם הגיעו לעונת המעשרות לא יפריש עליהם וכן לא יפריש תרומות ומעשרות מעגגביות ירוקות לגמרי על עגבניוצ אדומות כיון שיש לחוש שלא הגיעו לעונת המעשרות, אבל הם הם מעט אדומות אפשר להפריש מהם תרומות ומעשרות^ב.

זמן ההפרשה ענבים ליין

ענבים ליין אינו יכולל לעשרם רק לאחר גמר מלאכה שיעשה מהן יין^ג.

עבר והפריש קודם הגמר מלאכה

אם עבר והפריש קודם הגמר מלאכה הפרשתו חלה^ד.

לימון

לימון חייב בתרומות ומעשרות, כיון שהמיץ שלו עומד לשתייה. ודינו כפריצה^ה.

^א . משנה מעשרות פ"א משנה ב'.

^א . חכמת אדם שערי צדק פ"ב ה"ט.

^ב . חוט שני פ"ה ה"ה ארץ והלכותיה ח"א עמ' קלג.

^ג . משנה פאה פ"א משנה ו'.

^ד . רמב"ם פ"ה מתרומות ה"ד ושו"ע. וש"ך שם סק"פ כתב שכיון שהוא מדרבנן.

^ה . חזו"א (שביעית סימן ז' סקט"ז) ושו"ת מנח"ש (ח"א סי' עא אות ד') ובחזו"ע (תרו"מ עמ' קכד).

תבלינים שאינם נאכלים בפני עצמם

תבלינים שאינם נאכלים בפני עצמם^צ, ורק נותנים טעם או ריח וצבע באוכל, כגון פפריקה או פלפל שחור כורכום אניס בבונג גרניום הל כמון, עלי דפנה, פיגם, פלפל אנגלי, ציפורן רוזמרין, שיבא, לואיזה, עלי תה^צ, וכדו' אין עליהם שם אוכל ופטורים מתרומות ומעשרות.

תבלינים נאכלים בפני עצמם

תבלינים שנאכלים בפני עצמם וחייבים בתרומות ומעשרות בברכה כגון שומים ובצל, כיון שיש עליהם שם אוכל חייבים בתרומות ומעשרות^צ. ולכן פרג, שומשום, שמיר עלי ביבי, פלפל חריף סלרי וכובסרה פטרוזיליה כיון שאוכלים אותם בתערובות חייבים בתרומות ומעשרות^צ.

תבלינים שנאכלים בתערובת

תבלינים שנאכלים רק בתערובת וצריך להפריש מהם תרומות ומעשרות בלא ברכה, זעתר, אורגנו, גרגיר, גינג'ר, חזרת, קימל, קינמון, קצח, נענע^ק [והנוהגים לאוכלם בפני עצמם כיון שאצלם הוא כמאכל יכולים להפריש מהם תרומות ומעשרות בברכה]

סי' רנ) כתב שעלי התה חייב בתרו"מ, אך כנ"ל נראה שהוא תבלין, כיון שבא להטעים, ואין כוונה לאכילת התה, וכ"כ בחזו"ע (שם עמ' קה).

צח. עי' דרך אמונה פ"ב מתרומות סקל"ב וביה"ל שם ד"ה אבל.

צט. עי' ריטב"א עירובין דף כח ע"ב ומאירי יומא דף פא ע"ב.

ק. וכמ"ש בתוס' בנדה דף נ' ע"א בויומא (דף פא ע") כיון שאינם עומדים לאכילה אלא רק לטעם, ובחזו"ע תרו"מ עמ' ק. והלאה.

צ. במשנה במעשרות (פ"א משנה א') "כל שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ חייב במעשרות", ובגמ' בנדה (דף נ' ע"א) מבואר שגדר אוכל בתרו"מ הוא גדר בטומאה ובטהרה, ובתוספות (יומא דף פא ע"ב ד"ה שהפלפלין) הבי סתירה בין הסוגיות האם תבלינים הם אוכל ומקבלים טומאה או לא, ומצינו בכך כמה דעות בקראשונים, ולמעשה ברמב"ם בפ"א מטומאת אוכלין ה"א ה"ו כתב שתלוי אם אוכלים אותם להנאת עצמם או לא, וכ"כ החזו"א בקונ' הלכות תרומות ומעשרות שתלוי אם ראויים לאכילה בפני עצמם או לא.

צ. כמ"ש במאירי (נדה דף נא ע"ב) שכל דבר שעשוי להטעים אי"ז אוכל, וכן הו"ד הגרנ"ק בקובץ מפרי הארץ (עמ' קלה) ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד

קפה וסוכר

קפה, מעיקר הדין חייב בתרו"מ ואין דינו כתבלין, כיון ששותים את הקפה בשביל הקפה, ויש שפוטרים מתרומות ומעשרות כיון שדינו כתבלין^{קא}, ומ"מ בזמנינו רוב הקפה בזמנינו גדל בחו"ל ופטור מתרומות ומעשרות. וסוכר חייב בתרומות ומעשרות בלא ברכה^{קב}.

בננות/אבוקדו

בננות/אבוקדו אפשר להפריש מהם תרו"מ, אף שהם לא מבושלות וראויות לאכילה, כיון שנקראות גמר פרי^{קג}.

צנוברים

צנוברים אם גדלו במקומות הפקר פטורים מתרומות ומעשרות^{קד}, אבל אם גדלו במקום שמור חייבים בהפרשת תרו"מ בברכה, כדין מאכל אדם.

שמן קנולה ושמן סויה

אם המיצוי וגמר התעשיה נעשה בארץ, רבים מחמירים מבני אשכנז לכתחילה יש להפריש תרו"מ ללא ברכה^{קה}, אך להלכה מעיקר הדין אין צריך להפריש מהם תרו"מ, כיון שגמר

בתשובות החדשות סימן תקס"ג. וע"ש שהאריך בפרטי דיני הני קני. ואמנם בכפתור ופרח פרק כ"ו והו"ד ברדב"ז שם שחייב בתרו"מ ובכנה"ג סי' של"א סק"ו הביא ב' הדעות במשפטי ארץ עמ' 26 כתבו שפטור מתרו"מ ויש מחייבים ולמעשה סוכר יש שאוכלים ככה ויש קובויות סוכר ולכן נראה שסוכר חייב בתרו"מ, בלא ברכה וכ"כ בספר באר בשדה (ח"א עמ' רמא) וכתב שיש לחלק בין סוכר מקני סוכר שחייב בתרו"מ בלא ברכה, אבל הסוכר הנעשה מסלק מתוק אם הסלק ראוי למאכל אדם חייב הסוכר בהפרשת תרו"מ בברכה, אבל אם אינו ראוי למאכל אדם אף כשעושה ממנו סוכר ראוי הוא למאכל פטור הו מהפרשת תרו"מ, ואמנם בחזו"ע תרו"מ עמ' קו כתב שסוכר בין מסלק ובין מקני סוכר פטור מתרו"מ.

^{קג}. שו"ת הר צבי זרעים ח"א סי' פד, ובהסכמה לקונ' חקר הלכה ודחה מש"כ שם בסימן י'. וכ"כ בארוכה בחזו"ע (תרו"מ עמ' פה).

^{קד}. עי' שו"ע שם סי"ח.

^{קה}. יסוד הנידון הוא האם גמר המיצוי שנעשה באר"י נחשב גמר מלאכה, ובתשובות רבי בצלאל אשכנזי (סימן ב') כתב שחייב בתרו"מ והרי הוא נחשב גמר מלאכה, וכ"כ המהרח"ו בשער המצוות (פרשת וילך)

^{קא}. בחזו"ע (תרו"מ עמ' קב) הביא כמה ראיות שדינו כתבלין שפטור מתרו"מ. א]. כיון שעביד לטעמא לשתות את הקפה, וכמ"ש בפר"ח (יו"ד סי' קי"ד סק"ט) שאין בובישולי גויים, כיון שבטל לגבי המים. ע"ש. ב]. כיון שברכתו שהכל כיון שבטל למים, וכמ"ש בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' קנ"ד), ולכן כתב שפטור מתרו"מ. ואולם בעוטה אור (תרו"מ סי' ט"ז אות ה') כתב שהקפה חייב בתרו"מ כיון שדרך אכילתו ע"י המסתו ברותחין אבל נחשב כאכילה. והעיר ע"ד בחזו"ע מדברי כל הפוסקים שמוגדר כתבלין להטעים, ושכ"כ בבאר בשדה (א"א עמ' רמא) ואולם שמעתי מהגאון רבי עמנואל טולדנו שליט"א שאכתי הרי בודאי שאינו תבלין אלא הוא האוכל כיון שהכוונה לשתית הקפה והוא העיקר ולא רק המים, וכ"כ להעיר בספר קצירת השדה (ח"א עמ' קי) שהרי בחזו"ע שבת כתב לגבי בישול בשבת שאינו נחשב בישול בשבת כיון שאוכלים את הקפה חי והרי הוא שנחשב אוכל ואינו נחשב כתבלין, ולכן נראה שחייב בתרומות ומעשרות. ועוד שהרי ביבי"א כתב לברך על הקפה שהכל אף שאוכלו בפני עצמו, ומוכח שיש לו שם אוכל. וכ"כ בחוט שני (יו"ד ח"ג עמ' שטו) שאם יגדלו את הקפה באר"י הרי הוא רוצה בממשו, וחייב בתרו"מ.

קב. חיוב קני סוכר בתרומות ומעשרות בברכ"י סי' של"א סקכ"ב כתב לפי שאינו אוכל. קני הסוקא"ר, אף אם גדלים בארץ ישראל פטורים ממעשרות. הרדב"ז

מלאכתם נחשב שהוא בחו"ל, כיון שיש שימוש לסויה אף שלא לשמן^ק, ומ"מ בזמינו רוב השמן מיוצר מחו"ל ולכן אין צריך להפריש להחמיר להפריש ממנו תרו"מ ללא ברכה.

מיץ תפוזים

לכתחילה צריך להפריש מהפירות לפני שעושים את המיץ ואם לא הפריש לפני יפריש מהמיץ תפוזים על המיץ תפוזים, ולא מהתפוז על המיץ^ק.

עלי גפן

עלי גפן פטורים מתרומות ומעשרות כיון שאינם פרי, אף שנאכלים וממלאים אותם באורז ובשר וכדו'^ק. אך צריך להזהר שלא להשתמש בהם מחשש תולעים^{קט}, אלא א"כ גדלים במטעים מטופלים שמרססים אותם ומטפלים בהם כראוי.

עלי גת

עלי גת פטורים מתרומות ומעשרות כיון שאינם אוכלים^ק.

ארטיקשוק

ארטיקשוק, חייב בתרו"מ וצריך להזהר להפריש תרו"מ מהפרי ולא מהעלה. ובזמינו שהוא לאיבוד אפשר להפריש מהעלים^{קיא}.

בשמים

בשמים פטורים מתרומות ומעשרות^{קיב}.

אוכל לתוכים

אוכל תוכים יש להפריש תרו"מ ללא ברכה.

^ק חזו"א מעשרות סימן ז' סק"א מעדני ארץ פ"ב מתרומות ה"א אות ד',

^{קח} משנה ערלה פ"א משנה ז', משנה מעשרות פ"ד מ"ו ברכות דף לו ע"א, ובכרם ציון (הל' ערלה פט"ו ס"ג) ובחזו"ע תרו"מ עמ' קיג.

^{קט} . וכמ"ש בכה"ח (יו"ד סי' פ"ד סקצ"ד).

^{קי} . כנ"ל, ובקובץ תבונות שדה (מס' 2).

^{קיא} . שו"ת ברוך אומר יו"ד סימן רל

^{קיב} . דרך אמונה פ"ב ממתנות עניים סק"א.

וכ"כ בדעת (יו"ד סי' קצ"ב). ואולם בשו"ת מהר"ם בן חביב (סימן רכג) כתב שישראל שלוקח שומשומין מן הגוי ועשה מהם ששמן פטור מתרומות ומעשרות כיון שנתמרחו ביד הגוי, וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות (סי' צ"ה) וכ"כ בשערי צדק (סימן א' ס"ט). וכ"כ בברכ"י (סי' של"א סק"ט) שאין נוהגים להפריש משן שומשין. וכ"כ בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סימן קי) ואמנם יש מחמירים בכך וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו יו"ד סימן יד) במכתב הגר"ש דבילצקי שהחזו"א הקפיד בכך, וכן הו"ד החזו"א שיש לאסרו בלא ברכה בדרך אמונה (פ"א מרתומות ציון ההלכה ס"ק רנד). וכן הו"ד הגריש"א.

^{קי} . כנ"ל וכ"כ להאריך בחזו"ע (תרו"מ עמ' ס). וכן היום בגופי הכשרות הגדולים לא מפרישים מהשמן שוב תרו"מ.

פרק ח

דיני הפרשת תרומות ומעשרות בשבת

איסור הפרשה בשבת

אסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת ויו"ט כי הרי הוא מתקן את הפירות, וגם משום שנראה כמקדיש ק"ג.

הפרשת תרומות ומעשרות בשבת לודאי טבל

אם יש ברשותו טבל ודאי ורוצה לעשרו בשבת [ואינו יכול לעשרו מערב שבת כגון במתארח אצל אחרים], יעשה תנאי ק"ד, **ויפריש בשבת ויגיד** בשבת את הנוסח הארוך שיתבאר לקמן, **ובערב שבת יברך** את ברכות ההפרשה קט"ו, ואחר כך יאמר את נוסח התנאי הארוך. קט"ז כמבואר לקמן. **אם שכח ולא עשה תנאי בערב שבת**, יכול להפריש על פירות וירקות שמחמירים להפריש תרומות ומעשרות מספק.

תרומות ומעשרות לחומרא בשבת

אם מפריש תרומות ומעשרות רק בתורת חומרא, יכול להפריש בשבת ק"ז. ולכתחילה יעשה תנאי בערב שבת ויו"ט, אך שמפריש מחמת הספק יכול לעשות תנאי פעם אחת בשנה, כיון שכל חיוב ההפרשה הוא מחמת חומרא ק"ח,

נוסח התנאי הארוך לערב שבת

היותר מאחד ממאה ממה שאני עתיד להפריש בשבת יהיה תרומה גדולה בצד צפונה. אותו אחד ממאה הנשאר, ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפונה של הפירות יהיו מעשר ראשון. אותו אחד ממאה שהתניתי שיהא מעשר ראשון יהא תרומת מעשר, ומעשר עני יהא בדרומם של הפירות. ואם צריך מעשר שני יהא מעשר שני בדרומם, ויהא מחולל הוא וחומשו על פרוטה במטבע שיחדתי לחילול מעשר שני ורבעי. אם אין בו שווה פרוטה יהא מחולל הוא וחומשו בשוויו במטבע זה. אם יש בפירות רבעי יהא הוא וחומשו מחולל על פרוטה במטבע זה.

להקל, וע"ע בס' אשרי האיש (חאו"ח ח"ב פרק לט אות ט) כתב בשם הגריש"א שהתיר רק בבין השמשות ובתנאי שהציבור לא קבלו שבת.

ק"ח. ע"פ הנ"ל כיון שהוא לחומרא, וע"ע בספר הלכות שבת בשבת (ח"ב פרק יח הערה נה נח) בשם הקה"י שמותר לעשר בשבת כשיש הכשר מוסמך אף שלא עשה תנאי מער"ש כיון שהוא חומרא בעלמא יעו"ש, [ושם כתב שעדיף שיפריש במחשבה],

ק"ג. רמב"ם פרק כג מהל' שבת הלכה ט' ויד, ונפסק בשו"ע או"ח סי' של"ט ס"ד ובסי' תקכ"ד ס"ב.

ק"ד. רמב"ם פ"ט ממעשר ה"ז.

קטו. חזו"א דמאי סי' ט' סקט"ו.

קט"ז. עי' רמב"ם פ"ט ממעשר ה"ט, שערי צדק פי"ג ה"י, חזו"א דמאי סי' ט' סק"א.

ק"י. בספר דרך אמונה בפ"ט מהל' מעשר בשער הציון סקפ"ט בשם מרן החזו"א, וכן כתב בספר אורחות רבינו (ח"ג עמ' רמח) בשם הגר"ח ק שהחזו"א הורה

פרק ט

דיני הפרשה בשליחות וללא רשות חבירו

הפרשה בשליחות

אפשר לעשות שליח להפריש תרומות ומעשרות^{קט}, והשליח מברך על הפרשה ולא בעל הפירות^{קכ}, ומברך להפריש תרומות ומעשרות^{קכא}.

שליחות לגוי

שליחות לגוי אך אינו יכול לשלוח גוי שנאמר גם אתם מה אתם בני ברית ואף שלוחכם בני ברית^{קכב}.

שליחות למומר ומחלל שבת בפרהסיא

אבל ישראל מומר או שמחלל שבת בפרהסיא יכול לעשות שליח^{קכג}, מ"מ צריך לבדוק שיש לו נאמנות ושאכן הפריש תרו"מ וככל דיני הפרשה, וגם שמבין את כוונת הפרשה, ולא חושב שהוא איזה תחינה.

הפרשת תרומות ומעשרות דרך הטלפון

בשעת הדחק אפשר להפריש תרומות ומעשרות דרך הטלפון ע"י שבעל הבית ימנה את חבירו דרך הטלפון להיות שליח להפריש, ובעל הבית שנמצא ליד הפירות יפריד את התרומות מהפירות ואת הברכה וההפרשה עצמה יעשה השליח מרחוק^{קכד}.

וכתב בהגהות כת"ס (שם) שלפי"ז תרומותו אינו תרומה, ואולם בשו"ת חלקת יואב (סימן ד') כתב ששאני מומר מעכו"ם והפרשתו הפרשה, [וע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שכ"א], וכ"כ בחזו"ע (תרו"מ עמ' קמח) ועוד יש לצרף שדינם כתינוקות שנשבו וכמ"ש בחזו"א (יו"ד סו"ס א' וסי' ב' סקט"ז), וכנתבאר בדיני יין נסך.

קכד. ואין בזה חסרון שלא מן המוקף כיון שכל החסרון כמ"ש ברש"י (גיטין דף ל' ע"ב ד"ה מוקף) שהטעם שצריך מן המוקף שחוששים שמא האבד ולפי"ז הכא אין חשש. וכ"כ בחזו"א (דמאי סימן ט' סקי"ג) שאי"צ רק מוקף של התרומה לחולין, אבל אי"צ שיהיה לפני התורם.

קט. גמ' קידושין דף מא ע"ב ורמב"ם פ"ד מתרומות ה"א ושו"ע סי' של"א סכ"א.

קכ. דרך אמונה (שם סק"א)

קכא. ע"פ הרמב"ם פ"א מברכות הלכה יא שיש חילוק בין האדם שעושה את המצוה לבין השליח, הרמ"א יו"ד סי' רסה ס"ב, ובדרך אמונה שם סק"ד ובציון ההלכה שם סקי"ב.

קכב. רמב"ם ושו"ע שם.

קכג. במג"א (או"ח סי' קפ"ט סק"א) כתב שמומר אינו בכלל בן ברית, וכמ"ש התוס' בסנהדרין (דף עב ע"ב ד"ה ישראל)

הפרשה ללא רשות חבירו

אין אדם מפריש תרומות ומעשרות ללא רשות חבירו^{קכ}, ואם מינה את חבירו בפעם אחת מועיל לעולם^{קכ}. וכן אם ממונה על המפעל אף שהמפעל אינו שלו, כגון מנהל מפעל או משגיח כשרות, יכול להפריש תרומות ומעשרות אף ללא רשות^{קכז}.

הפרשה ע"י אשתו או בניו

אבל אם גילה דעתו יש בזה זכין^{קכח}, ולכן אם אמר לאשתו או לבנותיו שיפרישו תמיד מועיל מדין זכין אף שלא היה בעולם^{קכט}, אבל באוכל שלהם יכול להפריש תרו"מ ללא רשות^{קל}, ולכן בעל תשובה שמתארח אצל הוריו יכול להפריש תרומות ומעשרות אף ללא ידיעת הוריו.

הפרשת תרו"מ לאורח

אורח יכול לעשר מה שנותנים לו^{קלא}, ולכן אורח שמגיע לשמחה אינו יכול לעשר את כל האוכל לחומרא, ורק מה שאוכל מותר להפריש^{קלב}, ויש מחמירים שאף ממה שאוכל אינו יכול להפריש תרומות ומעשרות לחומרא^{קלג}, [אך יש ספק שהפירות אינם מעושרים, או שלא יודע היכן קנו את הירקות, מותר להפריש תרו"מ].

הפרשה ע"י חרש שוטה וקטן

קטן וחרש ושוטה אינו יכול להפריש תרו"מ^{קלד}, וקטן שהגיע לעונת הנדרים-שנה אחת קודם גיל בר מצוה [מגיל 12 ובת מגיל 11] יכול להפריש תרו"מ^{קלה}, אך אינו לכתחילה^{קלו}, אך כשמפרישים תרו"מ לחומרא נראה שאפשר להפריש לכתחילה ע"י קטן שהגיע לעונת הנדרים.

קכה. שו"ע סי' של"א ס"ל.

קכו. קונטרס הפרשת תרו"מ לר"ז שפירא ע"פ פסקי מרן החזו"א.

קכז. ובחזו"ע תרו"מ עמ' קסט שדינו כאפוטרופוס, ואינו מדין ניחא ליה לאיניש.

קכח. רמ"א יו"ד סי' שכ"ח ס"ד.

קכט. ובדרך אמנה פ"ד מתרומות סק"ב ובביה"ל שם.

קל. ע"י שו"ע סי' של"א ס"מ, וכן הו"ד הגריש"א שכל מי שנמצא בבית יכול להפריש בלא רשות.

קלא. ירושלמי פ"ז דמאי ה"א ובדרך אמונה פ"ד מתרומות ס"ק קכא.

קלב. וע"י בביה"ל שם ד"ה עושה אדם שליח שאורח בסתמא דינו כאשה ופועלים.

קלג. שו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קסג).

קלד. שו"ע סי' שלט ס"ז ובדרך אמונה שם סק"י.

קלה. רמב"ם פ"ד ממעשר ה"ה, ושו"ע שם וע"י שב שמעתתא ה' פי"א.

קלו. כן נראה מדברי השו"ע שם אם הפרישו, וכיון שדעת הגר"א שאף בדיעבד לא יוצאים בכך יד"ח, וכ"כ בדרך אמונה פ"ד סקנ"א.

פרק י

דיני חילול מעשר שני על מטבע/פירות

בזמן שבית המקדש היה קיים היו מעלים את המעשר שני לירושלים ואוכלים אותו בטהרה, ומי שהיה גר רחוק מירושלים היה פודה את המעשר שני בכסף, ואז היה מעלה את הכסף לירושלים וקונה בו דבר מאכל שגידולו מן הארץ, ואוכלו שם בטהרה כדין מעשר שני.

אבל בזמנינו שאין בית המקדש קיים ואי אפשר לאכול מעשר שני בירושלים, כיון שכולנו טמאים מתים, קוראים שם למעשר, [וכמו שאומרים בנוסח ההפרשה "ומעשר שני בדרומו"] ואח"כ פודים את המעשר שני על מטבע אפילו ששווה פרוטה, ולבני ספרד וכן נהגו בירושלים לפדות על פירות, ולחלל על כפית סוכר ולזורקה לכיור קלז.

וישנם כמה הבדלים בסדר ההפרשה. א]. מברכים "על חילול מעשר שני" ולא "על פדיון מעשר שני" קלח.

ב]. יש שהקפידו לכתחילה לחלל על פירות מאותו המין כגון מתפוז על תפוז, ובזמנינו שהולך לאיבוד מקילים לאבד אף על פירות שאינם מינם קלט.

ג]. הפרי שחיללו עליו את המעשר שני צריך לאבדו מהעולם, ויש לזורקו בכיור.

ד]. אף שלכתחילה יש לחלל רק על פרי טהור שלא קיבל טומאה קמ, מ"מ כיון שהכל הולך לאיבוד, נהגו להקל לחלל אף על פרי שלא הוכשר לקבל טומאה [כגון שקדים ואגוזים, אבל שאר פירות בזמנינו עוברים שטיפה] קמא.

ישראל כתב שנהגו בירושלים לחלל על פירות. וכן בני ספרד ובני ירושלים הנוהגים לחלל על פירות. וכמ"ש בחזו"ע (תרו"מ עמ' רמה).

קלח. וכמ"ש ברמב"ם פ"ד ממעשר שני ה"ג.

קלט. ביאור הגר"א (סי' רצ"ד סקכ"א) ובחזו"א (דמאי סימן ג' סק"י).

קמ. וכמ"ש בר"ש (מעשר שני פ"א משנה ו') ובתוספות (קידושין דף נו ע"א ד"ה במזיד).

קמא. וכמ"ש בשו"ת טל אורות (חיו"ד סימן א) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן סו). ובחזו"ע (תרו"מ עמ' רמד).

קלז. נחלקו הראשונים האם אפשר לחלל מעשר שני על פירות, דעת הרמב"ם (פ"ד ממעשר שני ה"ב) שאפשר לחלל אף על פירות, אבל דעת הראב"ד (שם) שאי אפשר לחלל על פירות, ורק פירות דמאי אפשר לחלל על פירות, ולהלכה פסק בשו"ע (סי' שלא סעיף קלג) שאם חילל מעשר שני על פירות הרי זה מחולל. ובביאור הגר"א (שם) כתב בדעת השו"ע שאין בכוונה שאם חילל בדיעבד הרי זה מחולל, אלא אפילו לכתחילה אפשר לחלל על פירות. וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' קלט).

אמנם דעת הגר"א (סי' רצד סקכ"ד) כדעת הראב"ד שאי אפשר לחלל על פירות, וכ"כ בחזו"א (דמאי סימן ג' סק"י) וכתב שאף בדיעבד החילול על פירות אינו חל, וכ"כ בשער המצוות (פרשת וילך) שאותם הפודים על קמח וכדו' כין שאין מחללין על פירות. ואמנם בספר ארץ

[ה] יש מחמירים שאי אפשר לחלל על הסוכר כיון שהסוכר מגיע לחו"ל וי"א שא"א לחלל על פירות חו"ל שאינם חייבי במעשר שני^{קמב}, אך למעשה מקילים לחלל אף על כפית סוכר.

הכשרת הפירות לקבל טומאה

מעיקר הדין אין צריך להכשיר את הפירות לפני ההפרשה של התרומות ומעשרות^{קמג}, אך המפריש בירושלים בעיר העתיקה בין החומות צריך להכשיר את הפירות לקבל טומאה ע"י הרטבת הפירות, ואם לא הרטיב את הפירות יניח את פירות המעשר שני במקום המוצנע עד

קמב . ע"י בדרך אמונה פ"ד ממעשר שני סקי"ג בשם הצפנת פענח.

קמג . כתב בשו"ע (יו"ד סי' של"א סי"ט) "תרומה גדולה בזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה שיעורה כל שהוא", אבל ברמ"א כתב דכל זה מיירי בתרומה שהוכשרה דאז נטמאת ומותר לשורפה אבל אם לא הוכשרה שלא נטמאת אסור לשורפה, והוסיף הרמ"א (שם) **טוב להכשיר אותה קודם מירוח כדי שתקבל טומאה ויהיה מותר לשורפה**, [וכ"כ גם בספר התרומה (הלכות ארץ ישראל), וז"ל: ואם הפירות לא הוכשרו דעכשו התרומה טהורה והרי אסור לאכלה משום דאין לנו הזאה והכל טמאין **טוב להכשירה ולהפרישה בטומאה ולהסיקה לכהן**. דאם היא טהורה מה יעשה ממנה כיון שאינו יכול לאכלה דאין לומר שיכול לשורפה כמו תרומה טהורה בערב פסח דשרי פרק קמא דפסחים (י"ג ע"א) דשאני התם דבלאו הכי אזלא לאבוד משום איסור חמץ. וכו' **לכן טוב לקבורה אם היא טהורה שלא הוכשרה** ולא יתננה בכלי פן ימצאוה ויאכלוה וטוב יותר להכשירה קודם שיפריש התרומה ואחר כך יסיקנה לכהן. עכ"ל], וכתב בש"ך (שם סק"א) שרק קודם מירוח יכול להכשירה לקבל טומאה, אבל לאחר מירוח שכבר נתחייב בתרומה אסור להכשירה לקבל טומאה, כיון שאסור לגרום לתרומה טומאה, ובזמנינו שקונים את הפירות לאחר גמר מלאכה אי"צ להכשירה שכן הוא גורם שהתרומה תהיה טומאה.

ואמנם בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תשל"א) שיש להכשיר את הפירות קודם ההפרשה, וכ"כ בכפתור ופרח (עמ' תלא) וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' מ"ג) וכ"כ החכ"א בשערי צדק (פרק יא סימן ה') וכן נהגו בירושלים וכמ"ש בספר ארץ ישראל (עמ' קיא), ואף שדעת הדרישה והט"ז שם סק"א שמותר לטמאות רק קודם המירוח, מ"מ נהגו לטמאות לאחר המירוח וכמ"ש בספר ארץ ישראל (עמ' קיא) שנהגו להכשיר אף לאחר המירוח, וכ"כ בחזו"ע (תרו"מ עמ' קפח) שבדיעבד יש לסמוך עמ"ש"כ בספר התרומה להכשירה לאחר מירוח.

ואמנם יש לדייק ממש"כ בספר התרומה וברמ"א שטוב להכשיר קודם מירוח, ומבואר שאין חיוב מדינא, ובפרט שבספר התרומה כתב שטוב לקבורה אם היא טהורה שלא הוכשרה, ולפי"ז אם זורקה בתוך שקית לפח, א"כ אין בזה חסרון ויהיה דינה כקבורה, ובחזו"א (שביעית סימן ה' סק"י) כתב להסתפק בתרומת ארץ ישראל בזמן הזה אם מותר לשרפה מיד והביא דהרי קימ"ל בגמ' בפסחים (דף כ' ע"ב) שמשום הפסד מועט לא התירו לטמא ביד אע"פ שהולך לאיבוד, ולכן נראה שה"ה שאין לאבדה ביד וא"כ אע"ג שאין לה עכשיו אוכלין יון שאין לנו טהרה לטומאת המת ולכן תלך לאיבוד מ"מ כל זמן שהיא טהורה אין לשורפה ביד או דלמא כיון שחוששים לתקלה מותר לשורפה ביד.

ועוד כתב בחזו"א שאם נאמר שאסור לשורפה אסור גם להכשירה כמו שכתב בטור בשם ספר התרומה, שאם לא הושרה תקבר, וכתב בחזו"א להכריע שלמעשה תקבר כיון ששריפה היא יותר בזיון, ולכן ה"ה שאסור לטומאתה שהרי אין צורך ודחק לטומאתה עכ"ל. והעולה מדברי החזו"א שכיון שלמעשה קוברים אי"צ לטמאות, ואף אסור לטמאות. וכ"כ בדרך אמונה פ"ב מתרומות (הי"ד ביה"ל ד"ה מדליקין) שהחזו"א השמיט בסדר ההפרשה לטמאות את הפירות, והטעם שכל מה שהוצרכו לטמאות את הפירות כדי שהכנה יכול לשרוף את התרומה, אבל בזמנינו שאין נוהגים לשרוף את הטומאה אלא לשים בתוך שקית בפח, ולכן אי"צ לטמאות. וכן הו"ד הגריש"א שלא נהג לטמאות את הפירות.

ואמנם יש שמקפידים בכך והטעם כיון שאם לא ירטיב את הפירות יבוא לידי הפסד התרומה וכמו דאיתא בגמ' בסוכה (דף לה ע"ב) מפני שמפסידה, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (חיו"ד סי' קפו) שהמנהג באר"י להרטיב את הפירות, וכ"כ בשו"ת יורו משפטיך (ח"א עמ' רצז) בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל. אמנם כנתבאר שבלאו הכי שנהגו להקל בקבורה א"כ אי"צ להקפיד בכך.

שירקבו^{קמד}, ובמקום הפסד מרובה או בשעת הדחק יטמא את המעשר שני, ואח"כ יחללם^{קמה} ויש מבני ספרד שמקפידים בכל הארץ להכשיר את הפירות, אך מעיקר הדין אין צריך לכך^{קמו}, ובזמנינו בדרך כלל ברוב הפירות עוברים הרטבה, מלבד אגוזים ושקדים וכדו'.

צורת פדיון מעשר שני בפרוטה

בזמן בית המקדש היו פודים את המעשר כפי מה שהוא שוה, כלומר לפי הערך הכספי של הפירות שהיו צריכים להעלות לירושלים, אבל בזמנינו שאין מעשר שני נאכל בירושלים, מותר לכתחילה לפדות מעשר שני ששווה הרבה כסף על פרוטה אחת^{קמז}, אבל אי אפשר לפדות על פחות מפרוטה^{קמח}. ובזמנינו יש לחלל על מטבע של חצי שקל כיון ששווה פרוטה הוא יותר ממטבע של עשרה אגורות.

באיזה מטבע

צריך לייחד על מטבע שיוצא באותו מקום, באותו זמן, ושיהיה המטבע ברשותו^{קמט}. ויש מקילים אף לחלל על מטבע של נייר^{קנ}.

חילול על פרוטה חמורה

בכל פעם שמחללים מעשר שני על מטבע שהשווי שלו הוא פחות משווה פרוטה, צריכה להיות המטבע שעליה מחללים "פרוטה חמורה", ולכן המפריש לדוגמא מעשר שני משני לימונים קטנים, כיון ששווי המעשר שני יהיה פחות משווה פרוטה צריך לחלל על מטבע שיש בו פרוטה חמורה^{קנא}.

^{קמו}. כנ"ל וכיון שזורקים את התרו"מ בתוך שקית לפח ואינו מאבדו בידים.

^{קמז}. כמב"ם ממעשר שני פ"ב ה"ב שו"ע סי' של"א סעיף קלג. אמנם בביאור הגר"א (סי' רצ"ד סק"כ) כתב כדעת הראשונים שאף בזמן הזה ממידת חסידות לפדות את המעשר בשווי כדרך שהיו פודים בזמן הבית, וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (סי' סו) ומ"מ למעשה לא נהכו כן.

^{קמח}. חזו"א (דמאי סימן ג' סקט"ז סוד"ה מיהו).

^{קמט} שו"ע סי' של"א סעיף קלח.

^{קנ}. חזו"ע תרו"מ עמ' רמז ובהערה שם האריך שאף שאין גופם ממון.

^{קנא}. ב"מ דף נג ע"ב אמנם הרמב"ם לא כתב את הדין שאין פחות משו"פ נתפס על מעות הראשונות, וכתב במנ"ח (מצוה תעג אות ז') שלפי הרמב"ם מעשר שני שאין בחומשו שוה פרוטה אפשר לפדותו על מטבע

^{קמד}. בירושלים צריך להרטיב את הפירות קודם ההפרשה כיון שאסור בירושלים לפדות מעשר שני טהור וכמ"ש ברמב"ם בפ"ד ממעשר שני ה"ד, ואם יפריש מעשר שני פירות טהורים נמצא שלאחר ההפרשה לא יוכל לפדותם.

^{קמה}. עי' בט"ז סקל"א שאין לטמאותו לאחר ההפרשה, ומ"מ בדיעבד יש לסמוך על דעות הפוסקים שמותר לטמא מעשר שני וכמ"ש בחרדים פרק נב ובשערי צדק פרק יא ס"ח. ובחזו"א (שביעית סימן ה' סק"י ד"ה ובמ"ש) ובמשפטי ארץ (פט"ו סל"ז ובהערה שם).

ויש גם לסמוך על ד"ה הראב"ד פ"ו מהל' בית הבחירה הי"ד שירושלים אינה קדושים היום לא ע"י קדושה ראשונה ולא ע"י קדושה שניה, ע"ש, ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב סו"ס תרל"ג) כתב שלפי דעת הראב"ד אין הבדל במעשר שני בין ירושלים לשאר הארץ וכשם שבשאר הארץ אפשר לפדותו ה"ה בירושלים.

עשיית מטבע פרוטה חמורה

פרוטה חמורה נעשית ע"י שבפעם הראשונה שמחללים מעשר שני שחיובו מדאורייתא תירוש או יצהר^{קנב}, על מטבע צריך שיהיה השווי של המעשר שני יותר משה פרוטה, ומהחילול הבא יהיה אפשר לחלל גם מעשר שני ששוויו פחות משה פרוטה. ומי שיש לו מנוי לקרן המעשרות אינו יכול לתת רשות לאחר לעשר על זה, ורק הקרן עצמה יכולה לתת רשות, ומי שעשה כן אין המעשר חל.

הוספת חומש על המטבע

כשמחללים פירות מעשר שני צריך להוסיף חומש בזמן הפדיון, והיינו שאם המעשר היה שווה ארבעה צריך להוסיף חומש ולפדות אותו על חמשה. וזה מה שאומרים בנוסח ההפרשה מחולל הוא וחומשו על פרוטה במטבע^{קנג}.

חילול מטבע כמה פעמים

מטבע שיש בה ערך של כמה פרוטות אפשר לפדות עליה מעשר שני מספר פעמים כשיעור הפרוטות שיש בה^{קנד}, אך צריך לעשות סימן על המטבע שלא יבוא לידי תקלה וישתמשו בה לצרכי חולין^{קנה}.

חילול על מטבע בקרן המעשרות וכדו'

בזמנינו יש קרן המעשרות או משמרת המעשרות או בית המעשר וכדו', ע"י שעושה מנוי חודשי בתשלום, ובכך פודה את המעשר שני על המטבעות שנמצאים בקרנות הנ"ל, אך יש לו

שבזמן הזה אי"צ להוסיף חומש כשפודה נטע רבעי, ושה"ה במעשר שני. ע"ש.

אמנם בתוספות (גיטין דף סה ע"א ד"ה ואמה) שגם בזמן הזה מחלל את המעשר שני וחומשו על פרוטה, וכן נראה מסתימת דברי הרמב"ם והשו"ע שם. וכ"כ לדינא בחזו"א (דמאי סימן ג' סקט"ז) שיש להוסיף חומש על פדיון מעשר שני שלו.

ומ"מ רק אם מחלל על המטבע שלו אבל אם מחלל על מטבע של חבירו אי"צ להוסיף חומש וכמ"ש בירושלמי (מעשר שני פ"ד ה"ה) וברמב"ם (פ"ה ממעשר שני ה"ד) ולכן במנוי קרן המעשרות לא אומרים הוא וחומשו כיון שלא מתבצע ע"י המפריש אלא בשליחות.

קנד. כפתור ופרח (פרק מ') ובחזו"א (דמאי סימן ג' סקי"ב).

קנה. רמב"ם בפ"ו ממתנות עניים ה"ד.

חדש שלא נתמעט אלא מהוספת חומש ע"ש, וכן פסק הגריש"א בקובץ תשובות (ח"א סי' רכד) שאפשר לפדות רבעי בפרוטה חמורה של מעשר שני, ומאנן כתבו האחרונים שאף לשיטת הרמב"ם מעשר שני שאין בו שווה פרוטה א"א לחללו על מטבע חדש אלא רק על מעות הראשונות, וכ"כ במשנה ראשונה (מע"ש פ"ד משנה ח' ד"ה ומאחר) ובדרך אמונה (פ"ה ממעשר ה"ד בביה"ל ד"ה מע"ש) ולכן יש לייחד מטבע שיש בו את כל הפרוטות.

קנב. דרך אמונה פ"ה ממעשר שני סק"ל.

קנג. ברמב"ם (פ"ה מהל' מעשר שני ה"א) כתב שהפודה מעשר לעצמו מוסיף עליו חומש, וכ"כ בשו"ע (יו"ד סי' שלא סעיף קלח). ואמנם בזמנינו כתב בספר כפתור ופרח (פרק מ') שבזמנינו שאין מחללין מעשר שני בשווי אלא מחללין אפילו שווה מאה על פרוטה אין צריך להוסיף חומש, וכ"כ בשו"ת אול"צ (ח"א חיו"ד סי' כה) לדייק מדברי הכס"מ (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ז)

רשות רק לעשר לעצמו, ולכן אם חבירו מנוי בקרן המעשרות, והוא אינו מנוי, יכול להקנות לחבירו את הפירות כדי שיעשר בשבילו, [כיון שמסכימים לעשר רק למי שהפירות שלו].

איבוד המטבע

לאחר החילול צריך לאבד את המטבע שפדו בה מעשר שני מהעולם, ע"י עיקום בצבת וכדו' כדי שלא יבואו בא לידי תקלה, וצריך לאבדה עד זמן ביעור מעשרות, [וכמו שיתבאר להלן בדיני ביעור מעשרות].

פרק י"א

סדר הפרשה המקוצר ללא בברכה

- א. מפרישים אחד יותר ממאה אחוז מכלל הפירות. [ונכלל בזה, תרומה גדולה, ותרומת מעשר].
- ב. המפריש תרומות ומעשרות ראוי ונכון שיבין את נוסח הפרשה, ויהא לו מושג במהות הנתנות שחלות ע"י האמירה. ועליו לדעת שהתרומות [תרומה גדולה ותרומת מעשר] הם קודש, והמעשרות [ראשון ועני] שייכים למקבליהם, וצריך להבין את נוסח הפרשה שאומר, ושאינו נוסח של איזה תפילה, כיון שאם אינו מבין את כל זה, ואינו יודע כלל שיש מעשר השייך ללוי או לעני, הרי שהפרשה אינה חלה, והפירות נשארים בטבלם לכתחילה צריך להבין את מהות הפרשה^{קנז}. אך מ"מ אם לא הבין בדיעבד הפרשה חלה, כיון שיש מקילים אין חיוב להבין את נוסח הפרשה^{קנז}.
- ג. אומרים את הנוסח הקצר לבני אשכנז: "כל הפרשות התרומות והמעשרות וחילול מעשר שני ורבעי יחולו כדת, כנוסח האמור בקובץ שערי יוסף תרומות ומעשרות". ולבני ספרד למי שאין לו מטבע: "כל הפרשות התרומות והמעשרות, יחולו כדת, כנוסח האמור בקובץ שערי יוסף תרומות ומעשרות". [ובאות ד' יתבאר לגבי מעשר שני]. אך לכתחילה ראוי להקפיד היכא שאפשר לומר את הנוסח הארוך ולא לומר את הנוסח הקצר^{קנח}.
- ד. זורקים את הפירות בתוך שקית לזבל.
- ה. אח"כ בני ספרד, שנוהגים להפריש תרומות ומעשרות, אף שלא על מטבע, מפרישים מעשר שני, ולבני ספרד: אפשר לחלל את המעשר עני ע"י לקחת מעט כף סוכר, ולחלל עליו את המעשר שני, ויאמר "המעשר שני שיש כאן מחולל, הוא וחומשו על הסוכר שיחדתי לחילול מעשר שני", ואח"כ יש להמיס את הסוכר ולשפוך את המים.

קנז. כמ"ש ברמ"א (או"ח סי' תל"ד ס"ב) שצריך להבין את נוסח הביטול, ובמג"א (שם סק"ז) כתב שאם חושב שאומר תפילה לא יוצא יד"ח, ובשו"ת מהר"י אלגזאי (קונטרס הספיקות סי' י"ב) כתב שה"ה בתרו"מ, שאם אינו מבין מה שאומר יוצא יד"ח, וכ"כ לדינא בשו"ת מנחת שלמה ("א סי' נ"ג אות א) שצריך להבין משמעות הפרשה, אף שאינו מבין כל מילה מהני. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"א חיו"ד סי' כד) וכ"כ בחזו"ע (תרו"מ עמ' קצב)

קנז. כדעת החזו"א שאף מי שאינו מבין את נוסח הפרשה אם כוונתו שיחולו תרו"מכדין הפרשותו מועילה, וכ"כ בקונ' הפרשת תרומות ומעשרות להגר"ז שפירא (נדפס בסוף דרך אמונה ח"ג) והו"ד בדרך אמונה (פ"ג מהל' תרומות ס"ק קנח), אך אם יודע שהוא רק תחינה בציון ההלכה (שם) נשאר בצ"ע.

קנח. בחזו"א דמאי סימן טו אות ו' כתב שמי שיש לו נוסח כתוב להפרשת תרו"מ ע"פ חכם והוא בדרך ואין בידו לומר את הנוסח הארוך יכול לומר את הנוסח הקצר ע"ש, ואמנם בשו"ת הר צבי זרעים ח"א סי' מח כתב דאפשר דלא מהני ע"ש, ובספר כרם ציון תרומות ח"ב אות כא האריך בזה שלא מהני, ואמנם בחזו"ע תרו"מ עמ' קצב כתב שאדם שלא מבין את הנוסח הקצר ואומר שהכל יחול וכו' לא מהני התרו"מ שהפריש, ומשמע דמעיך הדין מהני, ומ"מ כיון שמדברי החזו"א נראה הוא מהני רק בשעת הדחק נראה דאינו לכתחילה, וכן כתב שיערי הגר"נ קרליץ זצ"ל בפ"ג מתרומות הכ"ד שלכתחילה יש לומר את כל הנוסח הארוך כיון שדברי החזו"א הם חידוש, ושכן כתב בספר משפטי ארץ תרו"מ פ"י ס"ב הערה ב' ע"ש, ובמש"כ בזה עוד בשו"ת יורו משפטיך סי' כט ובעמ' רפח ע"ש.

ולבני אשכנז: [הנוהגים כדעת החזו"א] צריך ייחוד מטבע לחילול מעשר שני ורבעי. [ע"י קרן המעשרות או משמרת המעשרות] ונכלל בנוסח שנ"ל באות ב'.

המפריש תרומות ומעשרות ראוי שיבין את נוסח ההפרשה, ויהא לו מושג במהות הנתנות שחלות ע"י האמירה. ועליו לדעת שהתרומות (תרומה גדולה ותרומת מעשר) קודש הן, והמעשרות (ראשון ועני) שייכים למקבליהם. וצריך להבין את נוסח ההפרשה שאומר, ושלא יחשוב שזה נוסח של איזה תפילה. שאם אינו מבין את כל זה, ואינו יודע כלל שיש מעשר השייך ללוי או לעני, הרי ההפרשה אינה חלה, והפירות נשארים בטבלם.

כוונה בהפרשה על הבליעות שבסכין

אם מפריש תרומות ומעשרות מטבל ודאי, מפירות חריפים וחותר את הפרי בסכין להפריש ממנו, צריך לכוין בהפרשה לפטור את הבליעות שבסכין^{קנט}, ובדיעבד אם לא כיון חלה ההפרשה גם על הבליעות^{קס}.

התערבו התרו"מ - שאלה על ההפרשה

אם התערבו או נאבדו התרומות ומעשרות לאחר ההפרשה, ישאל לחכם כדיני התרת נדרים, ויחזור ויפריש תרומה אחרת ויהרהר את הברכה בלבוקסא.

[ב]. בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שכח שיחזור ויברך בברכה, וכ"כ בשו"ת פני מבין (חיו"ד סי' רלה) ועוד, ועי' בשו"ת שביבי אש חיו"ד סי' שלט האריך בזה,

[ג]. במעדני ארץ (תרומות פ"ד ה"ז) כתב שלפני שנשאל על ההפרשה יקרא שם על פירות נוספים ואח"כ ישאל על הראשונה והשניה תחול מאליה, ובכך לא יצטרך שוב לחזור ולברך כיון שהחכם עוקר הנדר למפרע ע"ש. וע"ע בשו"ת שביבי אש שם סימן שנ"א מה שהאריך בזה,

ולמעשה כתב בחזו"ע (תרו"מ עמ' רנח) שיפריש ויברך את הברכה בהרהור.

^{קנט}. עי' שו"ע יו"ד סי' צ"ז ס"א, ונתבאר בשערי יוסף בשר בחלב, מהו דבר חריף, וכ"כ בדרך אמונה פ"ד מתרומות ס"ק רטז, ובספר דבר חריף (סי' כה) בשם הגרשז"א שצריך לכוין על הבליעות.

^{קס}. ספר דבר חריף שם בשם הגריש"א וכן השיבו הגר"ח"ק והגר"ק והו"ד בספר הבית בכשרותו עמ' רסא.

^{קסא}. נחלקו הפוסקים האם יברך או לא יברך. ומצינו בכך כמה דעות בפוסקים, א]. יש אומרים שלא יחזור ויברך כיון שהברכה הראשונה במקומה קיימה, וכ"ד לצדד בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' מח) וכ"כ בברכ"י (סי' שכ"ג סק"א) וכ"כ ברש"ש (נדרים דף מט ע"א) שהרי הוא כמפסיק באמצע המצוה שאינו צריך לברך.

פרק י"ב

סדר ההפרשה המקוצר בברכה

- א. מפרישים תרומה גדולה אחד יותר ממאה אחוז מכלל הפירות. [ונכלל בזה, תרומה גדולה, ותרומת מעשר].
- ב. יברך בשם ומלכות "ברוך אתה ה' אמ"ה אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להפריש תרומות ומעשרות".
- ג. ואח"כ יאמר את הנוסח הארוך של ההפרשה,

לבני אשכנז: היותר מאחד ממאה שיש כאן, הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוננו [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. אותו אחד ממאה שיש כאן ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפוננו של הפירות, הרי הוא מעשר ראשון [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. אותו אחד ממאה שיש כאן שעשיתיו מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. ומה שמופרש לשם חלה היא חלה [כל חיוב על חיוב] ומעשר שני בדרום הפירות החייבים במעשר שני [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. ומעשר עני בדרום הפירות החייבים במעשר עני [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. ומחולל כל המעשר שני שכאן כל דרגת חיוב בפני עצמה הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שיחדתיה לחילול מעשר שני ורבעי, ואם יש שאין בו שוה פרוטה היא מחולל הוא וחומשו בשוויו במטבע שיחדתיה לחילול מעשר שני ורבעי. ואם יש כאן רבעי היא מחולל כל דרגת חיוב בפני עצמה על פרוטה במטבע שיחדתיה לחילול מעשר שני ורבעי, ואם יש כאן שאין בו שוה פרוטה היא מחולל בשוויו במטבע שיחדתיה לחילול מעשר שני ורבעי.

ולבני ספרד: היותר מאחד ממאה שיש כאן, הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוננו [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. אותו אחד ממאה שיש כאן ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפוננו של הפירות, הרי הוא מעשר ראשון [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. אותו אחד ממאה שיש כאן שעשיתיו מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. ומה שמופרש לשם חלה היא חלה [כל חיוב על חיוב] ומעשר שני בדרום הפירות החייבים במעשר שני [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. ומעשר עני בדרום הפירות החייבים במעשר עני [כל מין על מינו, כל חיוב על חיוב]. והמעשר שני שיש כאן מחולל, הוא וחומשו על הסוכר שיחדתי לחילול מעשר שני.

- ד. אף שלכתחילה יש לומר את הנוסח הארוך, ולא לומר את הנוסח הקצר, ואם הזמן דחוק רבים מקילים שאפשר לומר את הנוסח הקצר "**כל ההפרשות התרומות והמעשרות יחולו כדת, כנוסח האמור בקובץ שערי יוסף תרומות ומעשרות**".
- ה. זורקים את הפירות בתוך שקית לזבל.
- ו. אח"כ בני ספרד, שנוהגים להפריש תרומות ומעשרות, אף שלא על מטבע, **מפרישים מעשר שני, ולבני ספרד:** אפשר לחלל את המעשר עני ע"י לקחת מעט כף סוכר, ולחלל עליו את המעשר שני, ויאמר "המעשר שני שיש כאן מחולל, הוא וחומשו על הסוכר שיחדתי לחילול מעשר שני", ואח"כ יש להמיס את הסוכר

ולשפוך את המים. **ולבני אשכנז:** [הנוהגים כדעת החזו"א] צריך ייחוד מטבע לחילול מעשר שני ורבעי. [ע"י קרן המעשרות או משמרת המעשרות] ונכלל בנוסח שנ"ל באות ב'.

המפריש תרומות ומעשרות ראוי שיבין את נוסח הפרשה, ויהא לו מושג במהות הנתנות שחלות ע"י האמירה. ועליו לדעת שהתרומות (תרומה גדולה ותרומת מעשר) קודש הן, והמעשרות (ראשון ושני) שייכים למקבליהם. וצריך להבין את נוסח הפרשה שאומר, ושלא יחשוב שזה נוסח של איזה תפילה. שאם אינו מבין את כל זה, ואינו יודע כלל שיש מעשר השייך ללוי או לעני, הרי הפרשה אינה חלה, והפירות נשארים בטבלם.

פרק י"ג

הלכות מעשר עני

מצות מעשר עני

נאמר בתורה "מקצה שלוש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשערך ובא הלוי וכו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו"^{קסב}. [ואין מקום לחסוך ולקמץ ממעשר עני שהרי איתא במשנה באבות (ה' יב) "בארבעה פרקים הדבר מתרבה ברביעית ובשביעית, ברביעית מפני מעשר עני שבלשית ובשביעית מפני מעשר עני שבשית", וביאר שם הגר"ח מולאזין זצ"ל והטעם שכל אלה שייכים לעני ולגר באלה הדברים שבהם מחייה את נפשו ואינו דומה גזול את העני לגזול את העשיר שזה גם פיקוח נפשו אל תגזול את העני כי דל הוא, לכן הקב"ה נוטל ממנו גם את נפשו. עכ"ל].

חוב מעשר עני

בשנה השלישית והשישית [לשנת השמיטה], ועתה הוא שנת תשפ"ה ושנת תשפ"ח, לאחר הפרשת תרומה גדולה מעשר ראשון ותרומת מעשר, מפרישים מעשר עני^{קסג}.

דיני קביעת שנת המעשר במעשר עני בפירות וירקות וקטניות בזמנינו

שנת מעשר עני אינה בכל הגידולים באותו תקופה, אלא משתנה לפי סוגי הפירות והירקות, שבפירות זמן החיוב הוא ט"ו בשבט, וירקות הוא מראש השנה.

זמן מעשר עני בירקות

ירקות שנקטפו בשנה תשפ"ה מפרישים מהם מעשר עני, אבל ירקות שמשווקים בשנת תשפ"ה ונלקטו בשנת תשפ"ד כגון מצוי בתפוז אגוז בצל יבש או דלעת וכדו', ועוד מפרישים מהם רק מעשר שני, [ואם יש ספק יתבאר להלן] אבל ירקות טריים לאחר ר"ה תשפ"ה כגון עגנביות מלפפונים פלפלים וכדו', צריך להפריש מהם מעשר עני^{קסד}.

זמן מעשר עני בפירות

פירות יש חילוק בין פירות החורף והאביב לבין הפירות הקיץ, שבפירות הקיץ כגון אפרסקים משמשים שזיפים וכדו' חונטים בדרך כלל לאחר ט"ו בשבט, ויש להפריש מהם מעשר עני. אך יש להבחין בין פירות שמצויים כל השנה בקירור או איחסון.

קסב דברים יד כח כט, ודברים כו יב.

קסד שו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קכו.

קסג רמב"ם פ"ו מהל' מתנות עניים ה"ד.

בפירות חורף כגון פירות הדר ותפוחים ואבוקדו וכדו' נחלקו הפוסקים האם חייבים במעשר עני כיון שהולכים בהם הלקיטה או אחר החנטה, ולהלכה כיון שיש בזה ספק צריך להפריש מהם גם מעשר שני וגם מעשר עני על תנאי^{קס}.

בזיתים וענבים הזמן הקובע הוא בט"ו בשבט, אם הגיעו לשליש גידול לפני ט"ו בשבט חייבים במעשר שני, ואם הגיעו לשליש גידול [ויש אומרים שליש בישול] לאחר ט"ו בשבט חייבים במעשר עני.

זמן מעשר עני באתרוגים

אתרוגים הנקטפים לאחר ראש השנה של שנת תשפ"ה ולפני ט"ו בשבט מפריש מהם מעשר שני, אבל הנקטפים לאחר ט"ו בשבט תשפ"ה מפריש מהם רק מעשר עני.

זמן מעשר עני בקטניות

קטניות הזמן הקבוע אם הביאו שליש בגרעין או בקטנית לאחר ראש השנה תשפ"ה, מפריש מהם מעשר עני, אבל קטניות שמחזיקים הרבה זמן כגון חומוס חמניות וכדו' שהביאו שליש בשנת תשפ"ד מפריש מהם מעשר שני אף אם נקלטו בשנת תשפ"ה^{קס}. וצריך להזהר שלא להפריש מאלו שהביאו שליש קודם ראש השנה, לאלו שהביאו שליש לאחר ראש השנה.

פירות וירקות שהם בספק מתי גדלו ונקלטו

פירות וירקות שיש ספק מתי גדלו ונקלטו הפירות והירקות שברשותו, יפריש עשירית מהפירות מספק גם מעשר שני [אף שהם ודאי טבל יפריש מהם ללא ברכה] על פדיון מעשר שני, וגם מעשר עני, אך אין צריך לתתו לעני ודי באמירת נוסח הפרשת תרו"מ^{קס}.

^{קס} נח' בזה הראשונים שדעת הראב"ד שצריך להפריש גם מעשר שני וגם מעשר עני, וכן כתב ברע"ב מכשירין פ"ב משנה יא, אבל דעת הרמב"ם בפ"א ממעשר שני הי"א שמפריש מעשר שני בלא מעשר עני, וכן כתב בריטב"א ר"ה דף יד, וכן כתב להלכה בחזו"א שביעית סימן ז' סקט"ו, ואולם לדינא הורה בזה הגרע"פ שליט"א בקובץ פסקים והוראות יו"ד לקולא, ונראה שעיקר הטעם הוא משום דהו"ל ספק דרבנן לקולא וכמו שיתבאר להלן

^{קס} נח' בזה הפוסקים שבר"ש סירילאו שביעית פ"ט ד"ה חזור וזכי ביה כתב שהולכים בהם אחר לקיטה כמו אתרוג, אך בשו"ת מנח"ש סי' נא אות כב כבת שהולכים בהם אחר חנטה, ולהלכה מחמירים שמספק יש להפריש גם ממעשר שני ואגם ממעשר עני על תנאי, כמבואר בחזו"א שביעית ס"ז סט"ו ובספר דרך אמונה ח"ג בחלק המכתבים מכתב חכ"ו מהחזו"א, ובשו"ת יבי"א ח"ה חאו"ח סי' יט אות ז, וע"ע בשו"ת יורו משפטים ח"א עמ' רצא

שיעור וחוב מעשר עני

שיעור מעשר עני

שיעור מעשר שני, אחד מעשרה, מהפירות שנשארו לאחר שהפריש תרומה גדולה מעשר ראשון ותרומת מעשר. וצריך ליתנו בדקדוק^{קסח}.

חוב מעשר עני לעני

אף עני בפירות שגדלו ברשותו חייב במעשר עני, ולתת לעני אחר, אבל אם קנה פירות של טבל ולא היו ברשותו בזמן הנתינה, אינו חייב לתת לעני אחר ויכול לאוכלם בעצמו^{קסט}.

עשיר שנעשה עני

עשיר שנעשה עני פטור מלתת מעשר עני^{קע}.

חוב הפרשת מעשר עני לודאי וספק טבל

אם הוא טבל ודאי, צריך לתת מעשר עני.

אם הוא דמאי או ספק טבל, כמצוי בשווקים בזמנינו, אינו חייב לתת מעשר עני, כיון שהוא ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה, אך מ"מ ממידת חסידות לתת מעשר עני, [ועכ"פ כיון שיש מחמירים יכול לתת מעשר עני, בחלק מהאופנים שיתבארו להלן]^{קעא}.

ומ"מ לכו"ע המפרישים תרו"מ מחומרא, אין צריך לתת מעשר עני לעני^{קעב}.

קסח רמב"ם פ"א מהל' מעשר הי"ד ובשו"ע סי' של"א סעיף עו

קסט ירושלמי פאה פ"א ה"ה, ובב"מ דף ט' ע"ב, דאי בעי מפקר ליה

קע נדרים פד ע"ב ופאה פ"ה ה"ו וברמב"ם בפ"ו מהל' מתענות עניים הט"ז ובדרך אמונה שם

קעא כמבואר ביומא דף ט' ע"א ובסוטה דף מח ע"א לגבי דמאי שמקצתן היו מעשרין מעשר עני ומקצתן אינם מעשרים, ואמר רבי יוחנן שמפרישים שמעשר עני אבל אין צריך ליתנו לעני כי הממע"ה, [וכדיקמ"ל בכל דיני צדקה וכמו שכתב בר"ן בנדרים דף ז' ע"א ולכן לא אמרינן ביה ספיקא דאורייתא לחומרא], וכן פסק ברמב"ם בפ"ט ממעשר ה"ב, וברמב"ם פ"א ממעשר

שני הי"א, ומבואר שמספק אינו צריך לתת מעשר עני, ובספר דרך אמונה בח"ג בסוף הספר בקיצור ההלכות בשם החזו"א, וכן הסכמת הפוסקים, [ואף שבספק מעשר עני או שני כתב בחזו"א שחייב בספק] ואמנם המהר"י קורקוס על הרמב"ם, והטעם בזה דלא אמרינן הממע"ה כיון שיש כאן ספק גזל עניים, וכן כתב בספר ביכורי שדה עמ' 71, וכן כתב בשו"ת חלקת שדה ח"ד סימן ג' הגרע"י זצ"ל שיש לחוש בזה ממידת חסידות ולתת מעשר עני, ואמנם בקובץ נאות מרדכי תרומות ומעשרות ח"ד עמ' לג העלה בזה הגרמ"ס שכיון שבזמן הזה חוב תרו"מ מדרבנן אינו חייב לתת כיון שספיקא דרבנן לקולא ע"ש

קעב ע"פ הנ"ל, ובזה כו"ע יודו, וכן השיב הגר"ק והו"ד בספר נועם הלכה עמ' קצח

לקנות פירות וירקות שיודע שהמקום לא נתנו מעשר עני

מותר לקנות פירות מעושרים אף אם ידוע שהמעשר עני לא ניתן לעניים, כיון שחובת נתינה היא חובה על המפריש ולא על האוכל, אבל אם יודע שלא הפרישו מעשר עני כלל, הרי אסור לאכול הפירות והירקות הנ"ל לקעג.

דיני נתינת מעשר עני

מעשר עני נותנים לעניים, אף ישראלים, ואין בו קדושה, ומותר באכילה לכל אדם, בין טהור ובין טמא קעז.

אפשר לתת את המעשר עני לאיזה עני שרוצה, אף שיש לו טובת הנאה אם מחלקו בבית קעה.

אפשר לתת את המעשר עני אף לקרוביו קעז.

לכתחילה צריך לתת מעשר עני מהיפה והמובחר קעז.

לאחר ההפרשה יתן את המעשר עני מיד לעני שלא יבוא בבל תאחר קעה, אך אם עסוק בדבר אחר אף בטרדת הרשות אינו עובר קעט.

אף שיש אומרים אסור לעני לפרוע חובות במעשר עני או לפדות בו שבויים או לתת בו צדקה, להלכה נפסק שהעני יכול לעשות עם הממון מה שרוצה קפ.

ה"י, ובדרך אמונה שם ציון ההלכה סקל"ה בשם החזו"א, ובספר ביכורי שדה עמ' 27

קעז רמב"ם פ"ו ממתנו"ע הי"ג

קעז שו"ע יו"ד סי' של"א סעיף ג, ואמנם במנ"ח בסו"ף הספר בעשין על הרמב"ן כתב שאין בזה חיוב

קעח תוס' ר"ה דף ד' ע"א

קעט חזו"א דמאי ס"ב סק"ב, ואף בדמאי כתב שם שעובר בב"ת

קפ בתוספתא בפאה פ"ד ט"ז איתא "מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה, ואין משלמין בו את התגמולין, ולא פודין בו שבויים, ואין עושים בו שושבינות, ואין נותנים ממנו דבר לצדקה, אבל משלחין ממנו דבר של גמ"ח וצריך להודיעו שהוא מעשר עני, ונותנין אותו לחבר עיר בטובה, ואין מוציאין אותו מהארץ לחו"ל". ונח' הראשונים בכוונת התוספתא הנ"ל וכמו שהובא במרדכי (ב"ב סימן תצ"ז) שכוונת התוספתא היא שעני שקבל מעשר עני לא ישלם חובתיו שמעשר עני מקבל לעצמו ולבני ביתו ולא לשלם בו כלום, ואולם רבינו

קעג ויש לומר בזה כמה טעמים, מחמת הממע"ה, וגם יש לדון אם הוא הממע"ה על העני ובזה י"ל כיון שיש בזמנינו ארגוני צדקה הרי הם יד עניים, ואין להקל מחמת ספק בחשבון השנים, ראה בשו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קכה, וגם יש לדון שאין חזקה לכהנים ולוים, ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן שמ כתב שבזמנינו שליכא חזקה לכהנים ולוים וליכא חיוב לתת מתנות כהונה לכהן ולוי הרי שרי לתת ללוי באופן שמתנה ע"מ להחזיר משום שליכא חיוב לתת מעיקר הדין ולא מפסיק בזה את האחרים ושכן שמע ממרן הגר"ז מבריסק זצ"ל ע"ש, ואמנם לדינא הרי גם בזמנינו יש כהני חזקה, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' של"א סי' ט וסל"ב וסנ"ב וסס"ג, אך מ"מ יש להקל מהטעמים שכתבנו, וכ"כ לדינא בביכורי שדה פ"ד ה"ח

קעד עי' רמב"ם פ"ו ממתנות עניים ה"ד, ובפ"א ממעשר ה"ב, ובביאור הגר"א יו"ד סי' של"א סקצ"ו בוקנ' הפרשת תרו"מ להחזו"א

קעה עי' תוס' יבמות דף ק ע"א ד"ה מעשר עני, ובר"ן נדרים דף פד ע"א וברמב"ם בפ"ו מהל' ממתנות עניים

אסור להוציא מעשר עני מארץ ישראל לחוץ לארץ^{קפא}, והעני עצמו יש אומרים שיכול להוציא^{קפב}.

מיהו עני

בזמן שבית המקדש קיים היה נותנים מעשר עני לכל מי שלא היה לו חלק ונחלה בארץ ישראל ולא היה לו מזון למחייתו, אבל בזמנינו נותנים את המעשר עני לעני, **עני הוא שאין לו משכורת מסודרת** [ובכלל זה אברכי כולל שנחשב שאין להם משכורת מסודרת, כיון שהראש כולל יכול לבטלה כל הזמן^{קפג}], או **מספיקה להתפרנס ממנה לו ולבני ביתו למשך השנה הקרובה**^{קפד}, אך היינו דוקא אם חי בצורה מינימלית והכרחית, אך אדם שאין לו כסף ויש לו חובות, וחי ללא חשבון, אינו נחשב עני לקבל מתנות עניים.

דיני קדימה במתנות עניים

לכתחילה יש דיני קדימה במתנות עניים לתת אותם לקרוביו [וכפי שנתבאר בשערי יוסף צדקה]^{קפה}.

נתינת הפירות והירקות או כסף

לכתחילה צריך לתת את הפירות וירקות לעני בעצמו^{קפו}.

אך מצינו כמה אופנים שאפשר לתת כסף ע"י שישום את הפירות בכסף, ולתת לעני את סכום הכסף בשווי המעשרות.

להוציא, וכן כתב בפאת השולחן סקכ"ז, ואולם בערוך השולחן סי' יד סכ"ח כתב שאסור גם לעני להוציא.

^{קפג} קה"י סוכה סי' כט. ובדרך אמונה מתנו"ע פ"ד הי"ד בביה"ל

^{קפד} עי' פאה פ"ח משנה ח' וברמב"ם פ"ט מהל' מתנות עניים הי"ג, ובטור ובשו"ע יו"ד סי' רנ"ג ס"ב, ובשו"ת מהר"ם מיינץ ח"א סי' סה, ובספר מצוות הארץ פ"ג ס"ג שכל מי שאינו מסודר בפרנסתו הוי בגדר עני ע"ש, וכן הסכמת הפוסקים, הגרשז"א הגריש"א הגרנ"ק והגרע"פ ועוד

^{קפה} עי' אורחות רבינו ח"א עמ' רצט

^{קפו} עי' חולין קלד: ואם אין שם כהן מעלה אותם בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן, ובשו"ת אבקת רוכל סי' ט"ז, ועי' ברמב"ם בפ"ו ממתנות עניים ה"ז

שמחה נקט שיכול העני לשלם בזה את חבותיו אלא אם הנותן אמר לו בפירוש על מנת שלא יהא לפלוני בעל חובך כלום ע"ש, ולהלכה ברמב"ם בפרק ו' מהל' מתנות עניים הלכה יז, מבואר שמעשר עני איז פורעין ממנו מלווה, ומבואר שהמלווה יכול לעשות עמו מה שרוצה, וכן כתב באור זרוע הלכות צדקה סימן יא בשם רבינו שמחה שבעל הבית שחייב ממון לעני אין יכול לפרוע חובות במות מעשר עני, וכן כתב בש"ך יו"ד סי' שלא ס"ק קסו, וכן כתב בביאור הגר"א יו"ד סו"ס רנג, ועי' בשו"ע יו"ד סי' רנ"ג ס"ב, שאסור לעני לפרוע בו חובו, ומבואר שהעני אסור להשתמש בו לדברים של חולין, ומדברי השו"ע הנ"ל אין ראייה, וכמו שהאריך בביכורי שדה פ"ג הערה 21, ולמעשה החזו"א במכתב כתב שהעני יכול לעשות בו מה שרוצה.

^{קפא} רמב"ם פ"ו ממתנ"ע הי"ז, ובמנ"ח מצוה תע"ד.

^{קפב} בדרך אמונה שם ס"ק קכ כתב בשם החזו"א שהאסור רק על בעל הבית אבל העני עצמו יכול

(א). אם הפירות יתקלקלו קפז.

(ב). אם אין לפניו כהן קפת.

(ג). אם יש הפסד לכהן כגון אדם שיש בידו חצי פרי וכדו' קפט.

(ד). אם רגיל לתת את המעשרות לעני קבוע והוא מסכים שיחליפו את הפירות בדמים יכול לעשות כן, כיון שנחשב כאילו העני קיבל קצ.

מקום נתינת המעשר עני

לכתחילה צריך לתת המעשר עני בבית הגרנות קצא, אך בזמנינו כיון שהעניים לא יבואו יביא את זה לביתו קצב.

לקיחת הוצאות הטיפול במעשר עני

כיון שאין חייב בעל השדה לקחת את המעשרות ולחלקו לעניים, ולכן במקום הפסד שאם ישאיר את הפירות של המתנות בשדה ויאכלו ע"י בהמות או יגנבו יכול להוציא הוצאות ולהביא את המתנות לעני ולקחת מהם את ההוצאות ההובלה שמביא להם את המעשרות קצג.

קפז. שו"ע יו"ד סי' סא ס"י, וה"ה במעשר עני.

קפת. עי' שו"ע שם.

קפט. הגר"ש דבליצקי בקונ' איגרתא חדא עמ' כז, וכן בקובץ נאות מרדכי תרו"מ ח"ב עמ' עז שיכול לשום בדמים, ואמנם הגר"ע פריד שליט"א הורה בזה והובא בקובץ פסקים והוראות יו"ד שאם הוא פחות מפרי אחד העניים מוחלים על זה ודי באמירת הנוסח והמעשר מותר באכילה, ואמנם בפוסקים לא מצאתי לדין הנ"ל, וכן כתב לי הגרש"ז רווח שאין מקור לדין הנ"ל.

קצ. חזו"א (מעשרות סימן ח' אות ה).

קצא. עי' ר"ן נדרים פד:

קצב. בדרך אמונה סקל"ו כתב בשם החזו"א שבזמנינו שאין העניים מטריחים עצמם ללכת לשדה ללקוט מעשר עני ולכן יכול להכניסו לביתו לחלק לעניים,

ובספר גנזי שערי ציון עמ' נב הביא כת"י מהחזו"א שנשאל האם יש היתר בזמן הזה לא לתת מעשר עני לעני, והשיב בזה"ל: אולי אין צריך משום שאין העני בא לקחת את המעשר כי לא כדאי לו אבל בעצם ודאי יש חיוב. עכ"ל, וכן הובא בספר מעשה איש ח"ז עמ' קס, ומ"מ בזמנינו שלוקחים את המעשר לבית יש חיוב, ואמנם בכפתור ופרח פרק מג כתב שאם מתקלקל או שאין שם עניים מכניסה לביתו וראה עוד בביכורי השדה מה שהרחיב בזה

קצג. עי' חולין קלד ע"ב, ובתוספתא סוף תרומות הי"ז וברמב"ם בפ"ב מתרומות הי"ז, ומ"מ מבואר בתוספתא מעשר עני פ"ג הי"א מבואר שיכול לקחת את ההוצאות רק אם מביא לעני את המעשר עני, ועוד מצינו בספרי והו"ד בר"ן בנדרים דף פד ע"ב כתב שכיון שחייב להביאו לתוך ביתו באופן שמתקלקל (וכנ"ל) אינו נוטל שכר הבאה ע"ש, ואולם כנ"ל שבזמנינו ולכן יכול לקחת את ההוצאות וע"ע בביכורי שדה פ"ה ה"ד

אופני נתינת מעשר עני בזמנינו

נתינת מעשר עני לגבאי צדקה

אפשר לתת את המעשר עני לידי גבאי צדקה, והוא יתן את המעשרות לעני^{קצד}.

הקניית המעשר עני לעני והעני אח"כ מוחל

אפשר להקנות לעני [ע"י אחר או בקנין סודר] את המעשר עני, ואח"כ העני מסכים לו להשתמש בזה, וע"י זה מקיים מצות מעשר עני^{קצה}.

נתינת המעשר עני ע"י הלוואה

אפשר להקנות את המעשר עני לעני ע"י הלוואה, דהיינו שילווה לעני סכום כסף ע"מ להחזיר, ויתנה עמו שבכל פעם שהוא מפריש את המעשרות מפירותיו הוא ישתמש בפירות המעשר עני לעצמו, וינכה את השווי מסכום הלוואה לפי ערך המעשר^{קצי}.

צורת הנתינה ע"י הלוואה

כנ"ל שלכתחילה יש לתת לעני את הפירות ולא שווי הכסף, לפי שער הזול הוא שליש משווי^{קצז}, ולכן יש להקנות לעני את הפירות, אם הוא מפריש כמות חשובה של פירות ובאופן קבוע^{קצח}.

בשלושת הפעמים הראשונים שמעשר, מזכה לעני את הסחורה ע"י אדם אחר [או המשגיח כשרות] שמגביה את המעשר אני ומזכה עבור עני פלוני. ולאחר שנתן לו שלושה פעמים אין

^{קצד} מעשר שני פ"ה משנה ט' ובב"מ יא ע"א, וכמבואר במעשה דר"ע שהיה גזבר עניים

^{קצה} כמבואר בב"מ יא ע"א ובגיטין לא ע"א, וע"ע בחזו"א מעשרות סימן ח' סק"ה הביא שיטת הרי"ב ז"ל שאם אין לו אפשרות להקנות לעני עשו שאינו זוכה כזוכה והוא כמו שהעני מוותר על המתנות ומשלמים לו כמה שקלים במקום המתנות והחזו"א דן בזה ע"ש, וע"ע בבית הלל יו"ד סי' רמ"ח סקל"א שאם העני אינו רוצה את הצדקה יוצא יד"ח וכמו שכתב ברמ"א סי' תרצ"ה ס"ד לגבי מתנות לאביונים ע"ש, וצ"ע משו"ת הרשב"א ח"א סי' י"ח

^{קצו} גיטין ל' ע"א, וכן הסכמת הפוסקים, ולגבי הלוואות את העני בסתם, נח' בזה בירושלמי גיטין פ"ג ה"ז ובחידושי הריטב"א גיטין דף ל' ע"א, כתב שלא מהני, וברמב"ם פ"ו מהל' מעשר ה"כ, כתב לדינא שמהני, וכן

כתב במהר"י קרוקוס ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חיו"ד סי' קצט

^{קצי} . ב"ב דף קמו ע"ב, וכן הורה החזו"א והו"ד בדרך אמונה פ"ז ממעשר ה"ז בביה"ל ד"ה יש לו.

^{קצח} . ברמב"ם בפ"ז ממעשר ה"ה ו', ומבואר שצריך לזכות את העני, ואמנם ברמ"א יו"ד סי' רנ"ז ס"ה כתב בזה"ל: מי שמפריש מעשרותיו והלוה לעני משלו מפריש מעשר שלו ומחשב על זה שהלוה לעני ומעכב לעצמו מה שהפריש עכ"ל, ומבואר שאי"צ להקנות את המעות לעני וכמוש כתב בש"ך שם סקי"ג שעשו את מי שאינו זוכה כזוכה, ואמנם לדינא נקטינן כמ"ש ברמב"ם וכמו שכתב בי"ש גיטין פ"ג סי' יט, ובפר"ח יו"ד סי' סא אות כ', ובמחנה אפרים הל' זכיה ומתנה סימן ט', ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק חיו"ד סי' עג, ובחזו"א מעשרות סי' ח' אות ה', ומ"מ היינו דוקא אם מפריש באופן קבוע במהלך השנה.

צריך לתת לעני בכל פעם את הפירות עצמם, אפשר לשער את סכום המעשר עני שיצטרך להפריש במהלך השנה וילווהו לעני, ובכל פעם שיפריש ייחשב שהעני פורע הלוואה זקצט.

תקנה לבעלי שדות ע"י גבאי צדקה

וכתבו הפוסקים תקנה שלא לעבור על גזל עניים ע"י להקנות את כל פירות המעשר לעני או לגבאי צדקה שהם יד עניים, ולאחר מכן יחזור ויקנה את זה מהעני בסכום זול שסוכם ביניהם.

הפקרת הנכסים

אם מפקיר נכסיו ונעשה עני מותר לאכול ממעשר עני, אך אין לכתחילה לעשות כן^א.

תרו"מ סעיף מא מב. וכע"ז כתב הגרש"ז רווח בספר ביכורי שדה פ"ב, ובקובץ תבונות השדה מס' 175 עמ' ח. ושור"ר שכן כתב בקונטרס ישועות כהן דיני מעשר עני

א. בשו"ת הרדב"ז סי' תשל"א ובשו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ה במהרח"ו בשער המצות פרשת וילך ובשולחן גבוה סי' שלא סקצ"ז ובמטה יוסף דיני תרו"מ ובספר חיים וחסד דיני תרו"מ כתבו שנהגו בזמנם להפקיר את הנכסים ולהיפטר ע"י כן מנתינת מעשר עני לעניים, ע"ש, ובילקו"י תרו"מ ס"ד בשם הגר"ע יוסף זצ"ל שיש להקל בזה ע"י שיאמר בנוסח ההפרשה "ומעשר עני הרי הוא בדרומו והריני מפקיר נכסי וזוכה בו", ע"ש, ואמנם בספר חרדים פרק נב כתב שלכתחילה אין לעשות כן ע"ש, וכן בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ה כתבכתב שההפקר הרי הוא קולא כיון שמפקע את עצמו מחיוב המצוה, ועוד שלא מפקיר נכסיו בפני שלושה, ובשל"ה הקדוש שער האותיות כתב שמי שיש בו יראת שמים יראה לקיים מצות ה' כתיקונה ויפריש מעשר עני ויתן לו ע"ש, וכן כתב בסידור האר"י לרבינו אשר שמעשר עני יתן דווקא לעני ומה שנהגו להפקיר נכסים אינו מועיל אלא אם יהיה שם מי שיוכל לזכות מן ההפקר, ויזכה מן המעשה עני ואח"כ יתנו לבעליו במתנה עכת"ד.

ושוב הראני הגרש"ז רווח מש"כ בשו"ת חלקת השדה חלק ד תרו"מ סי' ג שהביא שם מה שהשיב הגרע"י שם בזה, והעיר שם ע"ד הגרע"י, ואמר לו הגרע"י שהדברים אמת. ושם דייקנו מדבריו שמסכים שבספק טבל יש מקום לחייב נתינה לעניים, יעוי"ש

קצט ע"י רמב"ם פ"ז ממעשר ה"ו, חידושי חת"ס גיטין שם ד"ה ובירושלמי ובשו"ת חת"ס חיו"ד סי' רל"ז ד"ה הנה, ערוך השולחן העתיד סי' ק"ו סי"ג, ובשו"ת בית שלמה ח"ב חיו"ד סי' צ"א ובארץ חיים סי' רנ"ז ס"ה

י דנו הפוסקים האם יש איסור מסייע בבית הגרנות במעשר עני והוכיחו בזה מדברי הרמב"ם בהל' תרומות ומעשרות פרק יב הלכה יח שכתב בזה"ל "אסור לכהנים ולוים בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהן וכל המסייע חילל קודש השם ועליהם נאמר שחתם ברית הלוי ואסור לישראל להניחו שיסייעהו אלא נותן להם חלקן בכבוד עכ"ל, ומבואר מדברי הרמב"ם שרק בתרומה או במעשר ראשון שם קודש יש בהם איסור מסייע ולפי"ז במעשר עני שאין בו דין קדושה אין בו דין מסייע, וכן כתב בדרך אמונה שם ד"ה אסור, וכן נראה בביאור הגר"א בס"י שה סקי"ב שדין מסייע בבית הגרנות שייך רק בתרומה ולא בפדיון הבן או במעשר עני, וע"פ הנ"ל יש תקנה להקנות את כל הפירות המעשר וכמ"ש, ואמנם צ"ע מדברי הגמ' בבכורות דף כו ע"ב שנראה שגם במעשר עני יש את הדין של מסייע בבית הגרנות, ומ"מ בחידושי חת"ס בנדרים דף פה ע"ב כתב שהרמב"ם לא גרס כן בגמרא שם וס"ל שבמעשר עני ליכא איסור מסייע בבית הגרנות, ע"ש, עוד ראיתי בשו"ת ישא יוסף זרעים בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שבזמנינו אם לא יתנו באופן שסיוע לא יתנו הבעלים כלל מעשר עני אין בזה איסור של מסייע בבית הגרנות והוא משום שלא מפסיד בזה לשאר העניים דהא בלאו הסיוע לא יקבלו כלל עניים מהמעשר עני דאין הבעלים רוצים לתת כלל, רק באופן שהסיוע בבית הגרנות ע"ש, ולמעשה כתב שם שאפשר להקנות את זה לגבאי הצדקה שהם יד עניים, וכן הגריש"א בקיצור

נתינת מעשר כספים במקום מעשר עני

מעשר כספים שנותן לעניים, אינו יכול להעלות כמעשר עני, אף שמעשר כספים הוא רק מנהג ואינו חיובי.^ר

נתינת מעשר עני ע"י שמאכיל את בניו הגדולים

יל"ע אם אפשר לתת מעשר עני, ע"י שמאכיל את בניו הגדולים, כיון שאפשר לתת מעשר עני לקרוביו, ומגיל שש מותר לפרנס את ילדיו ממעשר עני.^ג אך בלאו הכי אינו פתרון מעשי לבעלי השדות, ורק שמפריש תרו"מ מספק [או במקום שקרוב לודאי שלא הפרישו] אפשר להקל שאינו צריך לתת מעשר עני על סמך זה שמפרנס את בניו וילדיו הקטנים.

החלפת המעשר עני

עני יכול להחליף עם חבריו מעשר עני. אך לא יעשה כן בקביעות.^ד

^ר ע"י באורחות רבינו ח"א עמ' רחצ

^ג בהגהות מרדכי ב"ב פרק א' כתב ששני עניים יכולים להחליף ביניהם את המעשר עני, וה"ה שני שותפים יכולים להחליף את המעשר עני, אך לא יעשו כן בצורת התחייבות, וכמצינו בפוסקים לגבי מעשר כספים

^ר בגליון פלפולא דאורייתא מס' 33 אות ט' כתב שישנו פיתרון שיוצאים יד"ח במעשר כספים אם נותן אותו לעניים, ואמנם להלכה נראה שהרי זה תלוי בביאור דברי התוספתא בפאה פ"ד הט"ז וכפי שהבאנו לעיל, אך מ"מ בודאי שא"א לתת אותו בתור מעשר כספים לעני, כיון שהעני משתמש בזה לכל צורכו.

פרק י"ד

דיני הפרשת מעשר עני בקצרה

בשנת מעשר עני, השנה תשפ"ה, צריך להפריש עשירית מהפרי לעני.

חיוב הפרשה במעשר עני מספק

אם מפרישים תרומות ומעשרות מספק או מתורת חומרא, כגון בפירות וירקות שהם ספק טבל, אין צריך לתת מעשר עני, [אך מידת חסידות לתת מעשר עני במפריש מעשר עני מספק], אבל אם מפרישים תרומות ומעשרות מחמת שהוא בתורת ודאי, כגון בלוקח פירות וירקות ישר מהשדה, או במקומות שהם ללא כשרות, יש לתת תרומות ומעשרות בתורת ודאי, וצריך לברך על ההפרשה, וכסדר ההפרשה שיתבאר להלן.

אף אם החברה שמביאה ומשווקת את הירקות אומרים שהם ללא כשרות, [ורק לפני עשרים שנה כל הפירות והירקות מגיעים דרך תנובה, אבל בזמנינו שהשוק יש לו הרבה משווקים פרטיים, ולכן אם מגיע ממקום ללא כשרות, בודאי לא עושר ואינו בכלל ספק] אין להפריש תרו"מ בברכה, כיון שיש לחוש שהפרישו כבר תרו"מ, ולכן דינם כספק, ויש להפריש מהם תרו"מ בלא ברכה.

אך אם יש ספק אם מפרישים תרומות ומעשרות או שקונים את הפירות והירקות בכשרות רבנות, דינם כדין הפרשת פירות וירקות מספק, ולהפריש תרו"מ בלא ברכה, [ומעיקר הדין אין חיוב לתת מעשר עני וכמו שיתבאר להלן].

הפרשת מעשר עני בשיעור פחות מנתינת פרי אחד

אם יש הפסד לכהן כגון אדם שיש בידו רבע פרי לתת לעני וכדו', אין צריך לתת אותו לעני. ולכן במקומות עבודה אף שמעיקר הדין יש להפריש מעשר עני, כיון שאוכלים בדרך כלל פרי אחד או שנים, ושיעור הנתינה של מעשר עני, הוא רבע פרי, אין צריך לתת לעני, כיון שהם מוחלים על זה, אלא יזרקו את ההפרשה בתוך שקית לפח. [אך אם הוא חצי פרי, יש להחמיר לקיים בו דין נתינת מעשר עני, אלא א"כ מפריש מספק וכו'ל].

נתינת המעשר עני לעני

אם מפרישים תרו"מ בתורת ודאי על כמה פירות, אפשר לתת את הפירות לעני שאין לו שיעור כדי פרנסתו לשנה, ובזמנינו הוא עני שחי בדחקות [וקונה כל דבר בחשבון, ולא חי בפזרנות] ואינו סוגר את החודש.

ואפשר להקנות את המעשר עני לעני ע"י הלוואה, דהיינו להלוות לעני סכום כסף ע"מ להחזיר, ויתנה עמו שבכל פעם שהוא מפריש את המעשרות מפירותיו הוא ישתמש בפירות המעשר עני לעצמו, וינכה את השווי מסכום הלוואה לפי ערך המעשר.

נתינת מעשר עני לעני ע"י קרנות

אם אם מפרישים תרומות ומעשרות מטבל ודאי באופן קבוע או בכמות גדולה, אפשר לתת מעשר עני, ע"י קרנות הצדקה, אפשר ע"י המכוון למצוות התלויות בארץ בבית המעשר, וכן אפשר ע"י בית המדרש להלכה בהתיישבות, אמונת אי"ש. ועוד. [וישנם עוד אופנים, ונתבאר להלן בהרחבה].

דיני הפירות והירקות ממתי מתחייבים במעשר עני

זמן מעשר עני בירקות

ירקות שנקטפו בשנה תשפ"ה מפרישים מהם מעשר עני, אבל ירקות שמשווקים בשנת תשפ"ה ונלקטו בשנת תשפ"ד כגון מצוי בתפוז אגוז בצל יבש או דלעת וכדו', ועוד מפרישים מהם רק מעשר שני, [ואם יש ספק יתבאר להלן] אבל ירקות טריים לאחר ר"ה תשפ"ה כגון עגבניות מלפפונים פלפלים וכדו', צריך להפריש מהם מעשר עני.

זמן מעשר עני בפירות הקיץ

בזמן מעשר עני הקובע בפירות הקיץ כגון אפרסקים משמשים שזיפים וכדו' חונטים בדרך כלל לאחר ט"ו בשבט, ויש להפריש מהם מעשר עני, אך ישנם פירות שמצויים כל השנה בקירור או איחסון.

זמן מעשר עני בפירות הדר

בפירות חורף כגון פירות הדר ותפוחים ואבוקדו וכדו' כיון שיש בהם ספק [האם הולכים לפי זמן החניטה או הלקיטה], צריך להפריש מהם גם מעשר שני וגם מעשר עני על תנאי.

זמן מעשר עני בפירות הדר

בזיתים וענבים הזמן הקובע הוא בט"ו בשבט, [אם הגיעו לשליש גידול לפני ט"ו בשבט חייבים במעשר שני, ואם הגיעו לשליש גידול, ויש אומרים שליש בישול] לאחר ט"ו בשבט חייבים במעשר עני. ואם יש ספק יפריש גם מעשר שני וגם עני, ואי"צ לתת אותו לעני, וכמו שיתבאר להלן.

זמן מעשר עני בפיצוחים

בפיצוחים רוב השנה הרי הם חייבים במעשר עני.

פירות וירקות שהם בספק מתי גדלו ונקלטו

פירות וירקות שיש ספק מתי גדלו ונקלטו הפירות והירקות שברשותו, יפריש עשירית מהפירות מספק גם מעשר שני [אף שהם ודאי טבל יפריש מהם ללא ברכה] על פדיון מעשר שני, וגם מעשר עני, אך אין צריך לתתו לעני, ודי באמירת נוסח הפרשת תרו"מ, שיתבאר להלן.

פרק ט"ו

סדר ההפרשה בשנת מעשר עני ללא בברכה

- א. **מפרישים** תרומה גדולה אחד יותר ממאה אחוז מכלל הפירות. [ונכלל בזה, תרומה גדולה, ותרומת מעשר].
- ב. **אומרים** את הנוסח הקצר: **"כל ההפרשות התרומות והמעשרות יחולו כדת, כנוסח האמור בקובץ שערי יוסף תרומות ומעשרות"**. [ואף די לומר כמ"ש בנוסח שברשותי] ויש מקפידים לכתחילה לומר את הנוסח הארוך, [כיון שההפרשה היא רק חומרא בעלמא, אי"צ להחמיר בזה].
- ג. **זורקים** את הפירות בתוך שקית לזבל.
- ד. אח"כ **מפרישים מעשר עני**, ומוריד עשרה אחוז מהפרי, כיון שהוא **דמאי או ספק טבל**, אין חיוב לתת מעשר עני, כיון שהוא ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה. [ורק ממידת חסידות לתת מעשר עני במפריש מעשר עני מספק].
- ה. לאחר נתינת המעשר עני לעני [או ע"י שמזכה אותו לעני או ע"י שמקזז מסכום ההלוואה שחייב לו], ויאמר לו **"המעשר עני המעורב בפירות והירקות הללו נתון לך"**. [ואם מזכה לעני צריך לזכות לו בקנין הגבהה].
- ו. **המפריש תרומות ומעשרות ראוי ונכון שיבין את נוסח ההפרשה**, ויהא לו מושג במהות הנתנות שחלות ע"י האמירה. ועליו לדעת שהתרומות [תרומה גדולה ותרומת מעשר] הם קודש, והמעשרות [ראשון ועני] שייכים למקבליהם, וצריך להבין את נוסח ההפרשה שאומר, ושאינו נוסח של איזה תפילה, כיון שאם אינו מבין את כל זה, ואינו יודע כלל שיש מעשר השייך ללוי או לעני, הרי שההפרשה אינה חלה, והפירות נשארים בטבלם. אך **מ"מ אם לא הבין בדיעבד ההפרשה חלה, כיון שיש מקילים אין חיוב להבין את נוסח ההפרשה**.

סדר ההפרשה במעשר עני בברכה

- א. **מפרישים** תרומה גדולה אחד יותר ממאה אחוז מכלל הפירות. [ונכלל בזה, תרומה גדולה, ותרומת מעשר].
- ב. **יברך בשם ומלכות** "ברוך אתה ה' אמ"ה אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להפריש תרומות ומעשרות".
- ג. **ואח"כ יאמר את הנוסח הארוך של ההפרשה וכדלהלן**, ולא לומר את הנוסח הקצר, ואם הזמן דחוק רבים מקילים שאפשר לומר את הנוסח הקצר **"כל ההפרשות התרומות והמעשרות יחולו כדת, כנוסח האמור בקובץ שערי יוסף תרומות ומעשרות"**.
- ד. **זורקים** את הפירות בתוך שקית לזבל.
- ה. אח"כ **מפרישים מעשר עני**, ומוריד עשרה אחוז מהפרי. [ואם הפירות הם משנת מעשר שני, ופודה אותם, כפדיון מעשר שני, יברך "ברוך אתה ה' אמ"ה אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על פדיון מעשר שני"].

ו. אח"כ צריך לתת את המעשר עני לעניים, או להוריד חלק מהחוב, וכנ"ל

דיני אמירת הנוסח הארוך

- א. לכתחילה יש ללמוד נוסח הפרשה וכנ"ל.
- ב. המילים בסוגריים, הינם למי שמפריש תרומות ומעשרות כמה מינים ביחד, אבל מי שמפריש מאותו מין, אין אינו חייב לומר את ההוספה הנ"ל.
- ג. המילים ומה שמפורש לשם חלה יהא חלה, מי שמפריש תרו"מ רק מפירות, אינו צריך לאומרם.

הנוסח הארוך

אחד ממאה שמונח כאן, הרי הוא תרומה גדולה בצד צפוננו [כל מין על מינו, כל חיוב על חיובו]. אותו אחד ממאה שיש כאן ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפוננו של הפירות, הרי הוא מעשר ראשון [כל מין על מינו, כל חיוב על חיובו]. אותו אחד ממאה שיש כאן שעשיתיו מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר [כל מין על מינו, כל חיוב על חיובו]. (ומה שמפורש לשם חלה יהא חלה [כל חיוב על חיובו]), ומעשר שני בדרום הפירות החייבים במעשר שני [כל מין על מינו, כל חיוב על חיובו], ומעשר עני בדרום הפירות החייבים במעשר עני [כל מין על מינו, כל חיוב על חיובו].

סדר ונוסח הפרשה למעשר עני על תנאי לפירות שהם ספק [כגון פירות הדר] אם מעשר שני או מעשר עני

בפירות שהם ספק אם מעשר שני או מעשר עני, ולבני ספרד: אפשר לחלל את המעשר עני ע"י לקחת מעט כף סוכר, ולחלל עליו את המעשר שני, ויאמר "המעשר שני שיש כאן מחולל, הוא וחומשו על הסוכר שיחדתי לחילול מעשר שני", ואח"כ יש להמיס את הסוכר ולשפוך את המים. **ולבני אשכנז**: [הנוהגים כדעת החזו"א] צריך ייחוד מטבע מיוחדת לחילול מעשר שני ורבעי. [וכיון שישנם הרבה פרטי דינים בהלכות חילול מעשר שני, ראוי להיות מנוי למטבעות שע"י קרן המעשרות או משמרת המעשרות, ויוסיף ואומר כן בנוסח הפרשה, ולבני ספרד המחמירים פרוטה חמורה אפשר ע"י המכוון למצוות התלויות בארץ בבית המעשר], ויוסיף בנוסח הפרשה "ואם צריך מעשר עני, יהא בדרומם של הפירות, [כל מין על מינו], ואם צריך מעשר שני, יהא בדרומם של הפירות, [כל מין על מינו] ומחולל הוא וחומשו, על פרוטה ורבע, במטבע שיחדתי לחלול מעשר שני".

ומ"מ את המעשר עני אין צריך לתת לעני [אף בכמות גדולה] וכנ"ל.

פרק ט"ז

דינים המצויים בביעור מעשרות

מצוות ביעור מעשרות

נאמר בתורה (דברים יד כח) "מקצה שלוש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך". ומבואר שבסוף שלוש שנים דהיינו בשנה הרביעית, תוציא את כל המעשרות של שלוש השנים הקודמות. שלא ישארו ברשותך תרומות ומעשרות משלוש שנים אלו.

זמן הביעור

בערב יו"ט של פסח של שנה רביעית ובערב יו"ט של שנה שביעית למנין שנות שמיטה, חובה לבער המעשרות מן הבית^י, זמן הביעור הוא בערב שביעי של פסח^י, וי"א שהוא בערב יו"ט ראשון של פסח^י, ולמעשה לבני אשכנז הנוהגים כהחזו"א: חוששים ומבערים בערב פסח^י. ואם נזדמנו לו פירות בחול המועד יבערם בערב שביעי של פסח, ואי"צ לבערם בחול המועד^י. ובני ספרד וכן מנהג ירושלים: נוהגים לבער בערב שביעי של פסח^י.

מה צריך לבער

מצוות ביעור מעשרות, נוהגת בכמה דברים.

א. להפריש תרומות ומעשרות מכל הפירות שנמצאים אצלו, ואי"צ להשאיר שום פרי או ירק בלי מעשר. [ובכלל זה נתינת מעשר עני (של השנה השלישית) מפירות טבל^י], ויש אומרים שלא די בקריאת שם, אלא את התרומה גדולה והתרומת מעשר והחלה שמפריש צריך לבערם בשריפה, ומ"מ נהגו לזורקם בתוך שקית לפח. ובכלל זה להזהר להפריש חלה ממה שחייב בחלה^י, ולכן לכתחילה צריך להזהר להפריש חלה בערב פסח קודם זמן הביעור^י].

רי. וכמ"ש ברמב"ם וכן מנהג ירושלים וכמ"ש בביאור הגר"א, וכן הורה הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

ריא. רמב"ם פרק יא ממעשר שני ה"ח.

ריב. משנה מעשר שני פרק ה' משנה י'.

ריג. ואמנם יש מקילין בכך כיון שעיקר הזמן של המצה הוא בשנה רביעית, ולא שייך לשנה השלישית, מ"מ כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן קה) שכיון שהוא בכלל התבואות שחייבים בביעור התרומות ומעשרות חייבים ג"כ לבער את החלה, וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' צ"ב)..

י"ה. רמב"ם פרק יא מהל' מעשר שני הלכה ג'.

י"ו. רמב"ם פרק יא ממעשר שני ה"ו, ושו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קמב, ובביאור הגר"א שם.

י"ז. כמבואר במשנה במעשר שני פרק ה' משנה ו', ורש"י על התורה פרשת כי תבוא כ"ו יג, ובתוס' ב"מ דף יא ע"ב, וברש"י סנהדרין דף יא ע"ב ד"ה דבזמן, יראים מצות עשה קעט. וע"ע חזו"א דמאי סימן ב' סק"ז, וכן מוטו בשם החזו"א.

י"ח. שו"ת שבט הלוי חלק י"א סימן קט"ז אות לא

רט. חזו"א שם.

[ב]. מי שנוהג לתת מעשר ראשון של טבל ודאי ללוי, ייתן ללוי.

[ג]. לחלל את המטבע של מעשר שני ודוקא אותה מטבע [וכמו שיתבאר להלן] ובזמנינו מי שמנוי בקרן המעשרות או במשמרת המעשרות או בבית המעשר וכדו', אין צריך לבער כיון שהם מבערים את המטבעות. [ואף מי שגר בחו"ל ויש לו מטבע של מעשר שני צריך לבערו]. ומי שנאבד לו המטבע יקח מטבע אחר ויאמר "המטבע של מעשר שני בכל מקום שנמצא מחולל הוא וחמושו על פרוטה במטבע זה".

[ד]. אף נטע רבעי חייב בביעור, ולכן אף פירות שחנטו אחרי ט"ו בשבט צריך לבערם.

חיזור אחר מצוות הביעור

אין חיוב לחזור אחר טבל וודאי כדי לקיים בו מצות ביעור, ואין בזה אף מידת חסידות ר"ד.

מה חייב בביעור

הפירות שחייבים בביעור רק ששיכים לשלוש השנים הקודמות, ולכן ירקות שנקטפו אחרי ראש השנה ה'תשפ"ו, לא חייבים בביעור, ולכן כל הירקות הטריים לא חייבים בביעור, וכן קטניות שהביאו שליש גידולם לאחר ר"ה ה'תשפ"ו אינם חייבים בביעור, וכן פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט ה'תשפ"ו אינם חייבים בביעור. ובדרך כלל לא מצוי לכל אדם, ומצוי בד"כ כגון שקונה פירות וירקות מאדם פרטי או בשמן ויין ביתי או בקטיפת לימונים מהחצר.

ספק טבל והנוהג להפריש תרו"מ לחומרא

כל פירות שהם טבל או ספק טבל חייבים בביעור. אבל פירות "דמאי" אינם חייבים בביעור, ולכן אף המחמירים להפריש תרומות ומעשרות מכל מוצר, אינם חייבים בביעור רטו. ואולם שמן סויה וכל מוצר שמעורב בו שמן סויה, למחמירים להפריש ממנו תרו"מ רטו, יש להחמיר חייב בביעור ר"ז.

צורת ביעור מטבעות של חילול מעשר שני

מטבע של חילול מעשר שני הנמצא ברשותו, אם יש בו פרוטה חמורה, לבני אשכנז הנוהגים כהחזו"א: מחמירים צריך לבערו מן העולם ע"י שיעקם אותו לשניים [ע"י פלייר] ויזרוק לים ר"ח. ומנהג בני ספרד וכן המנהג בירושלים: שמחללים את המטבע של המעשר שני על פרי כגון על

ריד . חזו"א דמאי (סימן ב' סק"ז) ועי' מנ"ח (מצוה תרז).

רטז . כמ"ש בדרך אמונה (תרומות פ"א ציון ההלכה ס"ק רנד) שכיון שהיום רוב הסויה הולך לתעשייה ולא לשמן, א"כ נקרא גמר מלאכה לפני המיצוי.

רטו . כמבואר במשנה דמאי פרק א' משנה ב', ועי' דרך אמונה פרק יא ממעשר שני סקל"ח

ריז . שמעתי מהגרע"פ.

ריח . עי' שו"ע יו"ד סי' רצ"ד ס"ו וסי' של"א סעי' קלג.

סוכר ולאבדו וישפכו על קרקע אעולם ואפשר אף לשופכו בכיור [כשהוא נקי] ואמנם יש מחמירים¹ להפריש תרו"מ על פרי שלא הוכשר כגון כמה אגוזים/שקדים שלא הוכשרו לקבל טומאה, ומאבדים את הפירות. מ"מ כנ"ל המנויים בקרנות המעשרות וכדו' אי"צ לבער את המטבע כיון שנעשה ע"י הקרן. ורק יזהרו להפריש ולתת את התרו"מ כדין.

צורת חילול מטבע

אפשר לחלל על מטבע של חצי שקל, [שיש בו שווה פרוטה], ויש מחמירים לחלל על מטבע של שקל כיון שיש בו ג' פרוטות, ובזמנינו שהפרוטה עלתה יש לחלל על מטבע של שני נש. [אבל אי אפשר לחלל על שני מטבעות של 10 אגרות].

עבר זמן הביעור ולא ביער

עבר זמן הביעור ולא ביער, כיון שעובר איסור בכל רגע, יבער באותו יום עד שקיעת החמה². [אמנם הפירות מותרים באכילה ואין בהם איסור אכילה].

זהירות בקניית מוצרים לאחר זמן הביעור

אם קונה לאחר הביעור במקומות שאינם שומרי תורה ומצוות כגון בשוק או מאדם פרטי, פירות שחייבים בביעור ומצוי קופסאות שימורים, יזהר להפריש תרו"מ ולבערם מיד, אבל אינם נאסרים באכילה.

ביעור בשבת וביו"ט

אם נזכר בשבת ויו"ט, שלא ביער, אם נזכר ביו"ט ראשון של פסח או בשבת חול המועד יסמוך על הביעור בערב שביעי של פסח, אבל אם נזכר לאחר מכן, כגון בשביעי של פסח [או לאחר מכן] יפקירם בפני שלושה [אף שלושה מאוהביו ובתוך ביתו] ויבערם במוצאי יו"ט/שבת³.

ברכת שהחיינו בביעור מעשרות

אין מברכים שהחיינו על ביעור מעשרות, כיון שהיא חלק מהלכות מעשרות שנוהגים כל השנה⁴.

הגרשוני (סימן כה), וע"ע בשדי חמד ח"ב עמ' 298, וע"ע בחזו"ע שבת (ח"ו עמ' יא).

רכב. ואף שהרי לכאורה היא מצוה הבאה מזמן לזמן, והיא מצות עשה, וכמו שכתב ברמב"ם פרק יא ממעשר שני ונטעי רבעי, וי"ל שאינה מצוה בפני עצמה אלא פרט מדיני הלכות מעשרות לכן אין מברכים ע"ז שהחיינו, וכ"כ בקונ' שלמי הזמן עמ' צז, וע"ע באוצר התרומות פרק מ"ג.

ריט. כיון שהסוכר הוכשר לקבל טומאה, ובחזו"א דמאי סימן ג'.

רכ. חזו"א דמאי (סימן ב' סק"ז).

רכא. ואף שבגליון רע"א או"ח סי' י"ג כתב שאסור להפקיר בשבת שהרי הוא בכלל מיחזי כמקח וממכר, מ"מ דעת המאירי שמותר להפקיר בשבת, וכ"כ בברכ"י (סי' של"ט סק"ח) בשם המגילת ספר, וכ"כ בערוך השולחן (סי' של"ט סק"ב) שמותר, ובשו"ת עבודת

דיני וידוי ביעור מעשרות

יש נוהגים לומר פרשת וידוי מעשר [דברים פרק כו פס' יג-טו] **למי שקיים את כל מצוות ההפרשה ונתנה כתיקונה, אבל המנהג שלא אומרים וידוי בזמן הזה**^{רכ}. אמנם יש מחמירים שלא לומר נוסח וידוי מעשרות כיון שלא נזהרים בכל הדינים^{יד}, כגון א]. כגון הפרשה ממין על מינו ומתלוש ומאותה שנה, ב]. נתינה כדין ללוי, ג]. זריקת לחם של הפרשת חלה לפח, ולא שרף את החלה, [ולדעת השו"ע חייב בשריפה רק אם הפריש יותר מכזית, וכתבאר בגליון פסקים והלכות דיני הפרשת חלה].

נוסח וידוי ביעור מעשרות

ביום שביעי של פסח לפני תפילת מנחה קוראים^{כה} בפרשת כי תבוא (דברים כ"ו מפסוק י"ג עד פסוק ט"ו) ארבעה פסוקים. ורבים מבני ספרד נוהגים לקרוא מתוך ספר תורה בתוך הארון קודש.

בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית, וְגַם נִתְּתִיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לִיתוֹם וְלְאַלְמָנָה כְּכֹל מִצְוַתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי, לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי. לֹא אֲכַלְתִּי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ, וְלֹא בְּעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֶמְאָה, וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לָמֵת. שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי, נַעֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי. הִשְׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר

אכילת מעשר שני בירושלים אינו מתוודה משום שאינו יכול לומר "ככל מצותך אשר צויתני" ולכן בזמן הזה שאין אפשרות לקיים המצוה כתיקונה ולאכול מעשר שני בירושלים, ומחללים ומבערים את המעשר, אין להתוודות,

ג]. עוד כתב בחזו"א (שם סוף סק"ו) "ונראה דכיון דודוי בזמן הזה דרבנן יש לסמוך על דעת הראב"ד והחינוך שאין אנו בטוחים שלא עברנו בכל השנים על אחד מהדברים המעכבים את הוידוי והרוב בעונותינו הרבים אינם מן המדקדקים ואינם ראויים להתוודות ולר' יוחנן מטעם זה בטלו הוידוי אף שהיו מועטין אלו שלא הפרישו, עכ"ד. וכ"כ בכרם ציון (מג כד) ובמועדים וזמנים (ח"ז סימן רלב) ובשו"ת שבט הלוי (חלק יא סימן קטז אות לב).

אך יש נוהגים שכן מתוודים ביו"ט אחרון של פסח לאחר תפילת מנחה. ויקראו מתוך חומש ולא מתוך ס"ת. ומ"מ יש אומרים שעדיף לכוין דרך תפילה שמא לא קיימו את כל ההלכות כדינם.

רכד. וכתבאר בהערה הקודמת מדברי החזו"א, ויש שכתבו לומר וידוי על תנאי, ויל"ע.

רכה. נתיבי עם (יו"ד סו"ס של"א) שכן הנהיג האדר"ת, וכן הובא שנהג הגרע"י בשו"ת מעיין אומר (ח"ה עמ' יז).

רכג. נחלקו הראשונים, האם נוהג מצות וידוי בזמן הזה, ברמב"ם בפרק יא ממעשר שני ה"א ובסמ"ג עשין קלח מבואר שמצות וידוי מעשרות נוהגת אף בזמן הזה, אך הראב"ד בהשגות שם הלכה ד' ובספר החינוך סוף מצוה תרז כתבו שאין מצוה זו נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים, ובשו"ע סי' של"א סעיף קמב כתב שמצוות וידוי נוהגת אף בזמן הזה.

וכתב החכ"א בשערי צדק פרק יא סכ"ג שכיום שמפרישים מעשר שני בטומאה אין להתוודות, אך האדר"ת כתב בספר אחרית השנים (פרק א') שרק אם שעושה שלא ברצון התורה שהוא יכול לבערו בטהרה והוא מבערו בטומאה אינו מתוודה, אבל בזמן הזה שאי אפשר לבער בטהרה יכול להתוודות, אם מקיים את מה שחכמים ציוו ולומר ככל מצותך אשר ציויתני. וכ"כ בספר ארץ ישראל (עמ' קיג) וכ"כ בחזו"ע (תרומות ומעשרות עמ' רפא). וכ"כ בלוח אר"י שיש נוהגים להתוודות.

ומ"מ כתב בחזו"א כמה טעמים מדוע אין להתוודות. א]. כתב בחזו"א (דמאי סי' ב' סק"ד ד"ה איברא, וסק"ו ד"ה דאף) כיון שאנו טמאי מתים, וכ"כ בדרך אמונה (פי"א מהל' מעשר שני סק"ז) והוסיף שבירושלמי איתא כעס הוא לפני המקום מי שאומר שעשיתי ולא עשה.

ב]. בחזו"א (דמאי סימן ב' סק"ה ד"ה כללו של דבר) כתב שאם במשך שלש שנים לא קיים אף פעם מצות

נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש. השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות ואת האדמה אשר נתתה לנו בטל ובמטר ובולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפרות.

ואח"כ אומרים. יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלוקי אבותינו, כשם שזכינו לקיים מצות בעור מעשרות וזדי מעשרות, כן יזכנו הקב"ה לקיים מצות הפרשת תרומות ומעשרות מהתורה, וכן מצות בעור וזדי מעשרות מן התורה, בביאת גואל צדק ובנין בית